

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ АРМІЇ, КОНВЕРСІЇ ТА РОЗЗБРОЄННЯ
CENTER FOR ARMY CONVERSION AND DISARMAMENT STUDIES

18 листопада 2019

ВИКЛИКИ І РИЗИКИ

Безпековий огляд ЦДАКР № 21 (132)

Адреса: Вул. Іллінська, 10, офіс 5, Київ, 04070
тел.: +38 (044) 425-42-10
www.cacds.org.ua

Безпековий огляд «ВИКЛИКИ і РИЗИКИ» Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР, www.cacds.org.ua) здійснюється аналітиками ЦДАКР за підтримки банку «Аркада». Для підготовки оглядів залучаються відомі експерти, дипломати, військові фахівці та спеціалісти усіх відомств, що працюють у безпековому середовищі України.

Метою публікацій Безпекового огляду «ВИКЛИКИ і РИЗИКИ» є оперативне та аналітичне інформування зацікавлених профільних структур, ЗМІ та громадян, що цікавляться актуальними проблемами безпеки України.

Кожний огляд присвячений короткому періоду (1 – 2 тижні), та містить експертні думки, які можуть не збігатися з офіційною позицією української влади.

@2014 Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння
У разі цитування обов'язкове посилання на ЦДАКР

Редакційна колегія:

Бадрак В.В. – головний редактор, директор ЦДАКР

Копчак В.І. – відповідальний секретар, заступник директора ЦДАКР

Самусь М.М. – заступник директора ЦДАКР з міжнародних питань

Члени Редакційної колегії:

Бондарчук С.В. – член Експертної Ради у галузі національної безпеки, генеральний директор ДК «Укрспецекспорт» (2005-2010 рр.)

Згурець С.Г. – головний редактор журналу «Експорт озупия и оборонный комплекс Украины», директор інформаційно-консалтингової компанії (ІКК) Defense Express

Кабаненко І.В. – президент Української агенції з перспективних науково-технічних розробок UA.RPA, заступник міністра оборони України (2014), перший заступник начальника Генерального штабу ЗС України (2012-2013), адмірал ВМСУ

Конопльов С.Л. – директор Гарвардської програми з чорноморської безпеки та програми з безпеки США-Росія і США-Південна Азія, член Експертної Ради у галузі національної безпеки

Литвиненко О.В. – директор Національного інституту стратегічних досліджень, заступник секретаря РНБОУ (2014 - 2019)

Міхненко А.В. – головний редактор журналу «Ukrainian Defense Review»

Паливода К.В. – голова правління банку «Аркада», член Експертної Ради у галузі національної безпеки

Поляков Л.І. – голова Експертної Ради ЦДАКР, перший заступник міністра оборони України (2005 – 2007 рр.), заступник міністра оборони України (2014 р.)

Рябих В.О. – член Експертної Ради у галузі національної безпеки, директор з розвитку інформаційно-консалтингової компанії (ІКК) Defense Express

Щербак Ю.М. – письменник та громадський діяч, Надзвичайний і Повноважний Посол України в США (1994 - 1998 рр.), міністр охорони навколишнього середовища (1991 - 1992)

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ОЦІНКИ

Ключові виклики і ризики у сфері безпеки і оборони у першій половині листопада 2019 року – аналіз Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР)

У ДЗЕРКАЛІ ЕКСПЕРТНОЇ ДУМКИ

Як забезпечити розвиток оборонних технологій в Україні

Розвиток технологій у провідних країнах світу. Уроки для України

Парламентський контроль за діяльністю спеціальних служб: іноземний та національний досвід, висновки для України. Частина 2

АНАЛІТИЧНІ РОЗРОБКИ

Россия с партнёрами: военные учения на два фронта. Часть 3

Ключові виклики і ризики у сфері безпеки і оборони у першій половині листопада 2019 року – аналіз Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР)

Валентин Бадрак,
директор Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР)

Сучасні ризики для України у політичній площині ніяк не перекреслюють небезпеку великої війни з Росією, лише роблять її недоцільною для Кремля – внаслідок відкритих можливостей приборкати Україну більш простим та безкровним шляхом

Зростання суперечностей навколо вирішення долі Донбасу та ризикований для України шлях формування у цьому регіоні повністю контрольованої Кремлем зони «замороженого конфлікту» (на кшталт Придністров'я чи Південної Осетії). Явне та очевидне зволікання із підготовкою оборони та акцент на мирні плани й політично-дипломатичний шлях виходу із нав'язаної Кремлем російсько-української війни. Визнання негативних політичних впливів на сприйняття українських реалій адміністрацією американського президента Трампа. Загострення протиріч всередині НАТО та суттєве зменшення бажання «відстоювати» Україну з боку лідерів Німеччини

та Франції. Як наслідок – безперспективність перемовин у так званому «нормандському форматі», на які сподівається чинна українська влада. Нарешті, зростання конкуренції в середині владної команди президента Зеленського та фактичне оформлення опозиції з боку «Батьківщини» Юлії Тимошенко та «Голосу» Станіслава Вакарчука. І відчутне падіння рейтингу до чинної влади та й початок падіння рівню довіри до самого президента Зеленського.

Це ключові виклики сьогодні. Сучасні ризики для України у політичній площині ніяк не перекреслюють небезпеку великої війни з Росією, лише роблять її недоцільною для Кремля – внаслідок

Ключовим моментом кремлівської пастки може стати прихід до ситуації, коли Київ фактично визнає, що РФ не є стороною конфлікту. А отже визнає де-факто, що на Донбасі є внутрішній конфлікт, а не російська війна

відкритих можливостей приборкати Україну більш простим та безкровним шляхом.

Почати варто з першого та головного. Ймовірність легітимації російських угруповань на Донбасі «ДНР-ЛНР» суттєво зросла – через незрозуміло довірливу позицію президентської команди (щоб не сказати - наївну). Для багатьох фахівців є цілком очевидним, що продовження реалізації «Мінських домовленостей» та проведення виборів без будь-яких компромісів і зобов'язань РФ стає фактичним зашморгом для Києва. Тим більше, що так звані «Мінські угоди» не є міждержавним документом. Ключовим моментом кремлівської пастки може стати прихід до ситуації, коли Київ фактично визнає, що РФ не є стороною конфлікту. А отже визнає де-факто, що на Донбасі є внутрішній конфлікт, а не російська війна.

Тим часом Кремль намагається «розвинути успіх» на українському напрямку. Саме так можна інтерпретувати рішення повернути 18 листопада українські військові катери, які були захоплені російськими прикордонниками у 2018 році під час морського інциденту в Керченській протоці. Крім того, ЗМІ вже повідомили, що на зустрічі в нормандському форматі 9 грудня можуть бути озвучені терміни проведення великого обміну заручників, яких утримують російські

спецслужби. Після того, як минулого місяця Путін похвалив президента Зеленського за рішення щодо розведення сил та назвав його «не націоналістом», хазяїн Кремля намагається підготувати сприятливий фундамент для «замирення» на умовах Москви, тобто, із залишеною можливістю повернутися до війни у будь-який момент.

У внутрішньополітичному житті найбільш важливими подіями стало оформлення опозиційних настроїв політичних сил, які певний час очікували на налагодження конструктивної співпраці із владною командою. Досить показово, що це відбулося одразу у двох парламентських таборах, які до листопада утримувалися у оцінках чинної влади. В інтерв'ю «Українській правді» 13 листопада глава парламентської фракції «Голос» вже відверто критикував главу держави. «В нього дивно, хибно і небезпечно ставлення до парламенту. У нього ставлення до парламенту, як до обслуги», - зазначив Сергій Рахманін, особливо наголосивши на різних поглядах на вирішення проблем із атакуючим Кремлем.

«...якщо Україна виконає Мінські угоди і санкції скасують, то Україна отримає неконтрольовану територію, за яку вона має платити з бюджету, з повністю понівеченою економікою, зруйнованою інфраструктурою, нашпигованою мінами, із зубожілим населенням, з

Команда президента Зеленського обрала у першій половині листопада досить небезпечну траєкторію: як у питаннях війни і миру, так і у питаннях розвитку внутрішньополітичної ситуації

жахливою екологічною ситуацією, із зруйнованими мостами, зі знищеними дорогами» - це головне послання «Голосу». Хоча не можна не додати вкрай важливу фразу: «Пункт номер два – воєнні дії, тобто розв'язка конфлікту воєнним шляхом». Це надзвичайно важливий момент, оскільки тут «Голос» виступає апологетом розвитку оборонного потенціалу та акценту на створенні армії принципово іншого формату.

Що стосується політичної сили Юлії Тимошенко, то вона використала інший привід. «Наша команда заявляє про перехід партії «Батьківщина» в опозицію до політики знищення України, в опозицію до політики продовження епохи бідності», - сказала Тимошенко 13 листопада. Хоча формальною підставою стало голосування за розпродаж сільськогосподарської землі України (назване Ю.Тимошенко «тією червоною лінією, яку переступили всупереч прагненням українського народу»), існують і більш глибокі причини. Вони пов'язані із усвідомленням, що співпраця із владною командою стає марною та безперспективною справою. А також, розумінням, що для власних перспектив варто відсторонитися.

Офіційні мотиви «Голосу», хоч і дещо інші та пов'язані із сприйняттям процесу замирення із Москвою як повзучою капітуляцією, але на

підсвідомому рівні – ті ж самі. Висновок двох політичних сил однозначний: з часом рішення влади можуть виявитися токсичними для суспільства. Та намір отримати страховий поліс на такий випадок.

Якщо брати оформлення позицій двох політичних сил на точку відліку аналізу, слід зазначити, що команда президента Зеленського обрала у першій половині листопада досить небезпечну траєкторію: як у питаннях війни і миру, так і у питаннях розвитку внутрішньополітичної ситуації. Звісно, мають місце низка кроків щодо реформування країни, видані досить важливі нормативно правові акти (про них нижче), але у ключових поглядах на розвиток (і збереження України як суверенної держави) є значні розбіжності.

Донбас: реалії та перспективи

Росія не зменшила наміри підготовки до широкомасштабної військової агресії. Серед іншого, Кремль постійно реалізовує намір розширення своїх можливостей, в тому числі, здійсненням воєнних приготувань не тільки на лінії зіткнення, але й у інших районах. Показово, що Росія хотіла розмістити в Білорусі авіабазу – в обмін на продаж необхідних сусідній країні винищувачів (про це стало відомо 14 листопада з виступу держсекретаря Ради безпеки РБ Станіслава Зася в ефірі телеканалу «Білорусь 1»).

«Відійшовши в трьох ділянках на лінії розмежування, ми створили там так звані «сірі зони». Так за деякий час туди все одно зайдуть російські ДРГ, снайпери і знову все почнеться по колу. А які існують гарантії безпеки з боку російської сторони для нашої поліції в Станиці Луганській чи Золотому? Жодних.»

Що стосується реалій та перспектив Донбасу – найбільш чутливого питання цієї осені, - варто звернути увагу на висловлення директора Інституту зовнішньополітичних досліджень, професора Київського національного університету імені Т. Шевченка Григорія Перепелиці (інтерв'ю газеті «День», 13 листопада): «Зеленський сьогодні йде тією самою стежкою, уतिकаною мінами, якою йшов Петро Порошенко. Останній, коли набив собі шишки, отримавши кілька військових поразок, зрозумів, що краще щось обіцяти і нічого не робити. Сьогодні Зеленський фактично виконав те, на чому зупинився Порошенко 2016 року, погодившись на розведення в трьох ділянках. Порошенко тоді зупинився, тому що потрібно було ще виконувати «формулу Штайнмайєра», а Зеленський стрімголов занурився в цей сценарій.» І ще одна цитата аналітика варта уваги: «Відійшовши в трьох ділянках на лінії розмежування, ми створили там так звані «сірі зони». Так за деякий час туди все одно зайдуть російські ДРГ, снайпери і знову все почнеться по колу. А які існують гарантії безпеки з боку російської сторони для нашої поліції в Станиці Луганській чи Золотому? Жодних.»

До цього застереження фахівця можна додати твердження: Київ напевно загнав себе у пастку, коли погодився спочатку на проведення виборів на де-факто окупо-

ваних територіях, а вже потім – на намір відновити контроль над кордоном. В купі із зволіканням у трансформації принципів розвитку оборонного потенціалу держави це не просто небезпечна формула, а справді формула руйнування українських перспектив перемоги.

У своєму інтерв'ю Григорій Перепелиця вчергове аргументовано наполягає: вкрай необхідно поіншому оформити статус України – Україна має закріпити той факт, що «перебуває в стані війни з Росією». Такі зміни могли б початися з того, щоб на законодавчому рівні закріпити Росію воюючою стороною, а не посередником. Здається помилковим, що офіційний Київ сьогодні не тільки не готовий до такого, але навіть не розглядає такого сценарію... Що збільшує небезпеку з боку Росії наданням Путіну додаткових козирів на міжнародній арені та звужує маневр для розвитку – поверненням повністю контрольованих Москвою, окупованих нині українських територій. Через ці території Кремль буде здатним розширити впливи на Україну та посилити проросійські політичні сили всередині України.

Ризики для України на міжнародній арені

Саме листопад, як проявлена фотоплівка, надав чітке розуміння, що Україна опинилася на лінії «США-Росія». Вірніше, на лінії

Саме конфронтація всередині НАТО, яка також пов'язана із особливостями особистості Трампа, залишається для України найбільшим джерелом ризиків на міжнародній арені

«Трампа – Путін». Оглядачі й аналітики навіть почали говорити про те, що президент США прагне укласти угоду із очільником Кремля, тоді як Україна йому в цьому заважає. Дійсно, Трамп, який майже відверто казав про бажання домовленості з Путіним, зіткнувся із необхідністю логічними кроками реагувати на російську війну в Україні, анексію Криму і окупацію Донбасу. Це роль світового миротворця – зробити безкровним шляхом те, що не змогли Обама, Меркель і Олланд разом узяті. Тому він періодично твердить про необхідність домовленостей із Путіним та повернення Росії до «Великої вісімки». І Україна тут стала справжньою перешкодою «зірковим намірам» американського президента. Однак Трамп мусить миритися із цією перешкодою під тиском самих американців. Саме тому глава Білого дому запевнив 17 листопада (через свій Twitter), що Україна отримала гроші «без будь-яких умов» (йдеться про військову допомогу, яку Трамп намагався заморозити). Та додав, що президент України Володимир Зеленський і глава МЗС Вадим Пристайко не знали про затримку із наданням США військової допомоги.

Крім того, саме конфронтація всередині НАТО, яка також пов'язана із особливостями особистості Трампа, залишається для України найбільшим джерелом ризиків на міжнародній арені.

Йдеться передусім про сучасний етап відносин між США та Туреччиною. 13 листопада 2019 відбулася зустріч Трампа із турецьким візаві - Тайіпом Ердоганом. Напередодні Трамп написав турецькому лідерові у своєму епатажному-нахабному стилі, маючи намір досить грубо й цинічно приборкати Ердогана. Однак нічого епохального (та й розумного) з цього не вийшло. Ба більше, президент Туреччини заявив, що він особисто повернув американському колезі його листи, в тому числі той, який містив заклик «не бути дурнем». Хоча хвилю протиріч Трампові вдалося зменшити, в цілому прихований конфлікт залишився. Намагаючись реорганізувати відносини, які майже зайшли у глухий кут, команда Трампа сама розробила та запропонувала можливість для Туреччині обійти санкції за закупівлю російської зброї. Показовий і сам факт цього, та й те, що сам пакет пропозицій практично ідентичний тим, які Білий дім минулого місяця запропонував при невдалій спробі зупинити вторгнення Туреччини в Сирію. Скоріш за все, надалі відбуватиметься «дрейф» самих відносин, коли кожна сторона, особливо не афішуючи, буде здійснювати на теренах міжнародної арени те, що вважатиме за потрібне. І якщо прямого перетину інтересів двох країн не відбудеться, конфронтація піде на спад.

Для України ваговою умовою просування своїх інтересів могло б стати зменшення тиску Вашингтону на Анкару, оскільки йдеться про можливість розширення військово-технічної співпраці із потужною сусідньою. У майбутньому у приціл за певних умов могли б потрапити й політичні відносини, з урахуванням, що Туреччина могла б виступити арбітром у чорноморській частині відносин (і конфронтації) між Україною та Росією.

Симптоматичні заяви щодо Путіна

Останнім часом поширилася низка заяв різних політиків та експертів, загальна тональність яких прямо або натяками торкається «токсичності» Путіна для сучасного світу.

Ваговою подією, на яку слід звернути увагу, стала заява президента Білорусі Олександра Лукашенка про сумнівність співпраці з Росією намагається. Зокрема, Лукашенко дорікав Москві, що остання щороку висуває Мінську нові умови та пообіцяв не підписувати інтеграційні документи з Росією. Безумовно, заяви Лукашенка пов'язані із виборами у країні, однак вони співпадають із загальним потоком «негативу про Путіна», який не варто обминати.

Цікаво, що саме в цей час академік-секретар відділення економіки НАНУ - директор Інституту демографії та соціальних досліджень ім.

М.В. Птухи, професор, доктор економічних наук Елла Лібанова розповіла про «дуже страшні наслідки», що загрожують Україні в разі розпаду Росії. «У разі розпаду Російської Федерації Україні загрожують дуже страшні наслідки, зокрема, під боком української держави може початися війна, яка буде перекидатися на його територію», попередила експертка, додавши, що «РФ сьогодні - це далеко не слов'янська країна».

Навіть заяви, які не мають прив'язки до часу та носять суто емоційний характер, варті уваги. Зокрема, майстер спорту з самбо, віце-чемпіон ЄРЄР і каскадер Микола Вацилін, який був знайомий з нинішнім президентом РФ з дитинства, розповів про негативні інтимні подробиці, що пов'язані із його життям. Так, за словами Вациліна, вони разом з Володимиром Путіним і Аркадієм Ротенбергом їздили разом на тренування з самбо, причому «у Путіна і Ротенберга був улюблений жарт: зіпсувати повітря в автобусі і вискочити з нього».

Загалом, громадська думка про негативність перебування Путіна у владі в Росії активно поширюється та підживлюється багатьма способами. Це, як здається, не просто дивні збіги, але вагомий елемент відпрацювання формування «іншої думки». А, можливо, й зазіхання на створення в РФ нового «владного проекту».

Громадська думка про негативність перебування Путіна у владі в Росії активно поширюється та підживлюється багатьма способами. Це, як здається, не просто дивні збіги, але вагомий елемент відпрацювання формування «іншої думки». А, можливо, й зазіхання на створення в РФ нового «владного проекту»

Український шлях реформ

Слід визнати, що чинна українська влада здійснює певні реформаторські кроки. Хоча нову редакцію (що готується до ухвалення) Стратегії національної безпеки фахівці вже піддали критиці за «загальність та неконкретність» змісту, все ж є й деякі позитивні кроки у просування новітніх ідей.

Зокрема, експерти відзначають Указ Президента України від 8 листопада 2019 року №831 - Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 листопада 2019 року «Про Міжвідомчу комісію з питань оборонно-промислового комплексу». А саме, згідно з рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 2 листопада 2019 року Про Міжвідомчу комісію з питань оборонно-промислового комплексу буде ліквідовано. При цьому Кабінету Міністрів України у двотижневий строк прийдеться утворити таку міжвідомчу комісії з питань оборонно-промислового комплексу. Тобто, питання дорадчого розв'язання нагальних проблем ОПК зміщується до уряду, і зрозуміло, саме уряд нестиме відповідальність за головні аспекти оборонно-промислової політики.

Ще один нормативно-правовий акт не залишився непоміченим у експертному середовищі. Йдеться про Указ Президента України від 8 листопада 2019 року №837 «Про не-

відкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави». Зокрема, його пункт 11 передбачає низку нововведень у сфері обороноздатності. Наприклад, до 31 грудня 2019 року має бути розроблений та внесений на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо заохочення громадян України до проходження військової служби за контрактом, поліпшення соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей. Крім того, до цього ж терміну має бути упроваджена нова об'єднана система керівництва та управління силами оборони, яка відповідатиме стандартам НАТО, а також розроблена структура плану оборони України. Передбачено також і завершення проведення оборонного огляду з метою визначення вихідних даних для розробки стратегічних документів, передбачених Законом України «Про національну безпеку України».

Що ж до критикованої «Програма діяльності Кабінету Міністрів України (2019), то її пункт 15.1 передбачає досягнення такої цілі: «Українець є більш захищеним від воєнних загроз через нову оборонну політику. Держава готова дати відсіч військовій агресії за всіма реалістичними сценаріями». Принаймні, тепер маємо справу із чіткими визначеннями, за які можна буде так само чітко запитати про їх виконання.

Що ж до критикованої «Програма діяльності Кабінету Міністрів України (2019), то її пункт 15.1 передбачає досягнення такої цілі: «Українець є більш захищеним від воєнних загроз через нову оборонну політику. Держава готова дати відсіч військовій агресії за всіма реалістичними сценаріями». Принаймні, тепер маємо справу із чіткими визначеннями, за які можна буде так само чітко запитати про їх виконання

Також у чинної влади поки немає чіткого розуміння щодо трансформації армії. Так, 13 листопада Давид Арахамія зробив досить суперечливу заяву з цього приводу: «Скоротимо призов на військову службу на 20%, потім ще на 20%, таким покроковим шляхом дійдемо до 100%».

Відомо, що депутатська фракція «Слуга народу» працює над законодавчою ініціативою про скасування призову на військову службу, однак, виходячи із заяви, не має чіткого плану трансформації й розвитку ЗСУ

Крім того, президент Зеленський вніс до Верховної Ради законопроект про розвідку, який відзначений як невідкладний. Серед іншого, вказується, що «на законодавчому рівні нормується структура розвідувального співтовариства, включаючи розвідувальні органи», а також формується «координаційний орган з питань розвідки, який може утворюватися президентом України для сприяння реалізації його повноважень по керівництву розвідкою, забезпечення взаємодії та координації спільної діяльності суб'єктів розвідувального співтовариства».

Між іншим, у владній команді відбувається чергове загострення конкуренції. 11 листопада глава фракції Слуги народу Давид Арахамія пояснив, що Володимир Зеленський зважився провести перестановки в керівництві СБУ та, зокрема, звільнити першого заступника голови СБУ Владислава Бухарева «з-за гострої фази конфлікту з главою спецслужби Іваном Бакановим».

Також у чинної влади поки немає чіткого розуміння щодо трансформації армії. Так, 13 листопада

Давид Арахамія зробив досить суперечливу заяву з цього приводу: «Скоротимо призов на військову службу на 20%, потім ще на 20%, таким покроковим шляхом дійдемо до 100%». Відомо, що депутатська фракція «Слуга народу» працює над законодавчою ініціативою про скасування призову на військову службу, однак, виходячи із заяви, не має чіткого плану трансформації й розвитку ЗСУ.

Хоча на підтвердження заяви лідера фракції про скасування обов'язкового призову в армію (що дозволить Україні створити професійні Збройні сили за стандартами НАТО), зазначила і народна депутатка від партії «Слуга народу», представниця Кабінету міністрів у Верховній Раді Ірина Верещук.

А в самій Україні усе менше українців вважають, що країна рухається в правильному напрямку – більшість громадян не помітили поліпшення ситуації в Україні після приходу до влади Зеленського і його команди. Про це засвідчили дані дослідження Центру Разумкова, результати якого були опубліковані 11 листопада.

Як забезпечити розвиток оборонних технологій в Україні

Український інститут
безпекових досліджень

*Національний інститут стратегічних досліджень
Український інститут безпекових досліджень*

1. Деякі висновки з аналізу оборонних можливостей України

Оцінка співвідношення військових потенціалів Російської Федерації (навіть без урахування її ядерної зброї) і України свідчить не на користь нашої держави. Як за кількісними, так і за якісними показниками російський військовий потенціал значно перевищує відповідні показники України. До того ж, розрив у їхніх якісних параметрах має тенденцію до зростання: в останні роки Росія прискорено оновлює арсенал звичайних засобів збройної боротьби. Так, на початок 2019 року загальна оснащеність російських збройних сил сучасними зразками озброєння і

військової техніки (ОВТ) зросла до 61 % (у сухопутних військах – 48,3 %, у повітряно-космічних силах – 74 %, у військово-морському флоті – 62,3 %, у повітряно-десантних військах – 63,7 %).

У той же час у силах оборони України цей показник не перевищує 10 %. Основу їх технічного оснащення становлять зразки ОВТ 70 – 80 років минулого століття, які морально і фізично застаріли. Це суттєво знижує спроможності наших сил оборони, обмежує можливості опанування ними нових форм і способів ведення збройної боротьби, у тому числі з асиметричної протидії російській агресії. А саме це є однією з основних умов

для стримування значно переважаючого за чисельністю та оснащенням противника від подальшої ескалації збройного конфлікту, а також здійснення ним повномасштабної агресії проти України.

Російська агресія призупинила довготривалу стагнацію Збройних Сил та інших складових сил оборони України, у тому числі в питаннях оснащення ОВТ. Більш ніж у 3 рази зросли обсяги фінансування Збройних Сил України, а витрати на розвиток ОВТ – майже у 9 разів. Однак, основні фінансові, матеріальні і виробничі ресурси у 2014 – 2019 роках були зосереджені на ремонті, відновленні боєздатності та частковій модернізації наявного озброєння і військової техніки. Виробництво нових їх зразків здійснювалося в обмеженій кількості, без належної системності, інколи хаотично, у деяких випадках – з пріоритетом інтересів окремих фінансово-промислових груп.

Відтак оборонна промисловість України у більшості випадків була змушена орієнтуватися на виконання низькотехнологічних (low-tech) робіт, пов'язаних лише з ремонтом та частковою модернізацією озброєння. Така спрямованість зусиль вітчизняної оборонної промисловості, об'єктивно обумовлена російською агресією і довготривалим періодом стагнації сил оборони, негативно позначилася на інноваційній діяльності. А го-

ловне, в Україні наразі відсутня ефективна система наукових досліджень і впровадження новітніх технологій для створення сучасних ОВТ.

З огляду на зазначене, з метою впровадження ефективної системи організації та проведення наукових досліджень зі створення інноваційних оборонних технологій (далі – ОТ) для розробки на їхній основі високотехнологічних озброєнь, доцільно було б утворити центральний орган виконавчої влади – Агентство з розвитку оборонних технологій (далі – Агентство).

2. Функції Агентства

Агентство має організовувати виконання завдань зі створення нових ОТ, які можливо впроваджувати для розробок і виробництва високотехнологічних озброєнь (далі – ВТО), найбільш затребуваних силами оборони України. Агентство має формулювати, які ОТ потрібні для ВТО, організувати дослідження та експертну оцінку таких ОТ або організувати розробку необхідних ОТ.

3. Основні завдання Агентства

Першочерговим завданням Агентства після його створення має бути проведення аудиту результатів виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у державних і, за згодою, приватних підприємствах і

наукових установах щодо створення інноваційних ОТ та їх впровадження в розробку і виробництво ВТО.

У подальшій діяльності Агентство здійснюватиме:

- реалізацію державної військово-технічної політики в частині розвитку нових оборонних технологій (за прикладом американської агенції DARPA, яка функціонує у складі Міноборони США);
- визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень, відбір передових ідей та інноваційних проектів для прискореного розвитку ОТ;
- організацію розробок перспективних ОТ, стимулювання розвитку та впровадження їх у конкретні зразки ВТО;
- об'єднання зусиль наукових підрозділів державних та приватних секторів для інтеграції передових ідей і розробок ОТ.

Агентство доцільно комплектувати спеціалістами двох категорій у певному співвідношенні – фахівцями з питань стратегії застосування сил оборони (можуть бути військовослужбовцям) та науковими працівниками. Це дозволить у процесі відбору інноваційних проектів та формулюванні завдань на розробку перспективних ОТ об'єктивно визначати цінність наукової ідеї та можливість її реалізації в перспек-

тивне озброєння з урахуванням сучасного і прогнозованого характеру збройної боротьби.

Передбачається, що діяльність Агентства сприятиме значному скороченню часу від виникнення інноваційних наукових ідей до реалізації на їхній основі конкретних систем ВТО.

Агентство залучатиме до системної роботи підприємства оборонно-промислового комплексу, наукові установи Національної академії наук України, університети, приватні компанії для розробок ОТ на договірній основі.

4. Підпорядкованість Агентства

У ході дослідження розглядалися два можливі варіанти підпорядкованості Агентства:

- перший — безпосередня підпорядкованість Кабінету Міністрів України;
- другий — спрямування і координація його діяльності Кабінетом Міністрів України через Міністра оборони України.

При варіанті підпорядкування безпосередньо Урядові Агентство потенційно може мати достатньо широкі можливості залучення відповідних державних і приватних структур до виконання покладених на нього завдань.

При цьому його необхідно наділити повноваженнями щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у певній сфері.

Такі повноваження, згідно із Законом України «Про центральні органи виконавчої влади», надаються лише міністерствам. Однак, існують і виключення, одним із прикладів якого є Державне космічне агентство України, яке забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері космічної діяльності.

Сфера діяльності Агентства, враховуючи характер його завдань, стосується військово-технічної політики. А відповідно до чинного законодавства забезпечення її формування і реалізація покладена на Міністерство оборони України.

Ураховуючи зазначене, другий варіант підпорядкування Агентства можна вважати найбільш прийнятним. Переваги такого варіанту ще й в тому, що при його реалізації з'являються сприятливі можливості з укомплектування Агентства висококваліфікованими спеціалістами. Вони можуть відбиратися з числа співробітників структурних підрозділів Міністерства оборони, Генерального штабу, органів управління видів (родів) Збройних Сил України та підпорядкованих їм науково-дослідних установ. До того ж, Агентство може формуватися за рахунок чисельності згаданих структур. При необхідності до його складу можуть входити невеликі підрозділи, укомплектовані спеціалістами з окремих видів озброєння, військової і спеціальної техні-

ки, виключно притаманних іншим складовим сил оборони.

5. Фінансове забезпечення діяльності Агентства

Фінансування Агентства як органу, діяльність якого належить до сфери оборони, здійснюватиметься за рахунок Державного бюджету України. При цьому доцільно визначити незнижуваний мінімум фінансування у процентному відношенні до загального обсягу фінансування потреб національної оборони на кожний рік. Крім того, слід передбачити, що відповідно до статті 55 Бюджетного кодексу України видатки на забезпечення діяльності Агентства мають бути захищеними. Зазначене дозволить гарантувати стабільне фінансування діяльності Агентства.

Зважаючи на положення Закону України «Про оборону України», фінансування Агентства може здійснюватися додатково за рахунок благодійних пожертв фізичних та юридичних осіб, а також інших не заборонених законодавством джерел у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Фінансування розробок перспективних ОТ, організацію яких ініціюватиме Агентство, доцільно здійснювати також за рахунок грантів Національного фонду досліджень України на умовах, визначених Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

ВИСНОВКИ

1. Створення Агентства з розвитку оборонних технологій забезпечить умови для формування ефективної системи організації та проведення наукових досліджень зі створення інноваційних оборонних технологій для розробки на їхній основі високотехнологічних озброєнь. Воно матиме можливість стати площадкою для об'єднання наукового потенціалу державних і приватних підприємств і науково-дослідних установ у цій сфері діяльності.
2. Фінансування діяльності Агентства має здійснюватися з Державного бюджету України і разом з тим широко використовувати інші джерела, не заборонені законодавством. Зазначене дозволить гарантувати стабільне фінансування діяльності Агентства.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

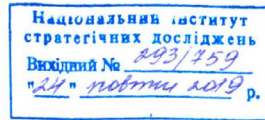
З метою формування ефективної системи організації та проведення наукових досліджень зі створення інноваційних оборонних технологій для розробки на їхній основі високотехнологічних озброєнь доцільно:

Кабінету Міністрів України, Міністерству оборони України розглянути питання щодо:

• утворення Агентства з розвитку оборонних технологій як центрального органу виконавчої влади, в межах граничної чисельності Збройних Сил України, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра оборони України;

- фінансування діяльності Агентства в межах обсягів бюджетних призначень, визначених головному розпоряднику – Міністерству оборони України, окремим рядком у Державному бюджеті України, а також з інших джерел, не заборонених законодавством;
- механізму грошового забезпечення співробітників Агентства (цивільного персоналу та військовослужбовців), який дозволив би укомплектувати його висококваліфікованими спеціалістами.

Розвиток технологій у провідних країнах світу. Уроки для України

Щодо утворення Агенства з розвитку оборонних технологій

Керівнику Офісу
Президента України
Богдану А. Й.
Прем'єр - міністру України
Гончаруку О.В.
Секретарю Ради національної
безпеки і оборони України
Данілову О. М.
Міністру оборони України
Загороднюку А. П.

*Віталій Бегма,
доктор економічних наук, доцент,
Володимир Шемаєв,
доктор військових наук, професор,
радники Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння*

Курс України на євроатлантичну інтеграцію спонукає впровадження в практику державного керівництва у всіх сферах діяльності органів управління та галузях національної економіки кращих світових практик на європейських принципах і підходах.

Для вирішення вище зазначених проблем об'єктивно необхідно використовувати методи стратегічного управління для розвитку національного ОПК на основі інвес-

тиційно-інноваційних стратегій. Застосування таких стратегій дає змогу комплексного та раціонального використання наявних потенціалів фундаментальної та прикладної науки, промислового виробництва, системи підготовки кадрів та інвестиційних ресурсів з виробництва нових ОВСТ.

Одним з пріоритетних напрямів досліджень при формуванні оборонно-промислової політики України має бути аналіз досвіду провід-

них європейських країн щодо її сутності та організаційно-методичного забезпечення.

Одним з важливих шляхів підвищення оборонних спроможностей Великобританії, визначених у «Стратегічному огляді з питань оборони та безпеки - 2015. Безпечна та процвітаюча Великобританія» (National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review - 2015. A Secure and Prosperous United Kingdom) є запровадження інноваційних підходів та технологій до розвитку збройних сил та оборонної промисловості.

З метою впровадження інновацій у безпекову сферу британський уряд створив спеціальний інноваційний фонд у розмірі 800 млн. фунт. ст.

У Великобританії питаннями впровадження інноваційних технологій та процесів у галузі безпеки і оборони займається Оборонна науково-технічна лабораторія (ОНТ)1, The Defence Science and Technology Laboratory), яка була створена як агенція МО (аналог Агенції передових досліджень МО США /DARPA/)

ОНТ)1 надає послуги всім урядовим структурам та має бюджет 410 млн. фунт. ст. Враховуючи, що 60% всіх науково-технічних програм МО забезпечуються неурядовими структурами (академічною наукою, промисловістю тощо) з

усього світу, ОНТ)1 також координує зазначену сферу діяльності.

До складу ОНТ)1 входить велика кількість підрозділів, офісів, наукових лабораторій та представництв, які знаходяться на всій території країни.

Пріоритетами діяльності ОНТ)1 є надання допомоги структурам МО у виконанні Стратегії національної безпеки та Стратегічного огляді, зокрема виявлення ризиків національній безпеці і захист Великобританії та її інтересів у світі від загроз з боку державних та недержавних джерел.

У складі ОНТ)1 створено підрозділ «Прискорювач оборони та безпеки» (The Defence and Security Accelerator), який безпосередньо відповідає за:

- надання спеціальних науково-технологічних послуг МО та іншим урядовим органам;
- консультацію та експертну допомогу при закупівлі О та ВТ; керівництво науковими програмами МО; розвиток науки і техніки в МО;
- координацію та взаємодію між МО, урядом, приватним сектором та академічними установами;
- науково-технічне забезпечення військових операцій. В рамках впровадження та розвитку інновацій у МО Великобританії започатковано понад 20 різних програм у галузі оборони.

Основною програмою з впровадження інновацій є Програма рухливості, адаптації оборони та зниження витрат (Defence Agility, Adaptability and Cost-Reduction Programme - DAACR).

Програма DAACR спрямована на забезпечення спроможності збройних сил країни адекватно реагувати на швидкозмінне та складне безпекове середовище у світі з використанням нових технологій для збереження оперативної переваги над будь-яким противником на сучасному етапі і в майбутньому. При цьому планується досягти зниження витрат. Програма DAACR передбачає:

- виявлення та розробку революційних нових технологій, здатних внести революційні зміни в галузі безпеки та оборони;
- впровадження оборонних інновацій для вирішення стратегічних завдань у сфері науки і техніки через «Прискорювач оборони та безпеки»;
- розробку інноваційних моделей, інструментів та технологій, які могли б забезпечити поступові зміни у процесах прийняття стратегічних рішень; моніторинг світових інноваційних досягнень;
- залучення академічної науки на стратегічному рівні та підтримку стратегічної міжнародної дослідницької співпраці;
- проведення досліджень з високим ступенем ризику, що дозво-

лить оборонному сектору працювати більш ефективно з довгостроковим заощадженням коштів.

Особливістю військово-промислової політики Франції (на відміну від інших країн Західної Європи) є значний вплив держави на розвиток національного ОПК. При цьому основний пріоритет французьке керівництво надає широкому впровадженню ринкових механізмів, що, на його думку, посилює конкурентні можливості та забезпечує гнучку інноваційну політику в оборонній галузі.

Згідно з керівними документами Міністерства оборони Франції, у процесі планування та формування військово-промислової політики передбачається розвивати автономну науково-технологічну базу, яка гарантує незалежність у технічному переоснащенні силових структур країни.

Реалізація військово-промислової політики та наукових досліджень в галузі оборони покладена на міністра оборони Франції, який також забезпечує контроль над суб'єктами промисловості, що беруть участь у виконанні оборонних замовлень.

Державним органом, який відповідає за формування та фінансування (залучення інвестицій тощо) національних оборонних технопарків різних організаційних форм є Генеральна дирекція з озброєння

(DGA)МО. Цей орган тісно взаємодіє з національним ОПК на всіх етапах формування та розміщення оборонних замовлень та відповідає за реалізацію програм технічного переоснащення ЗС, здійснюючи управління на всіх стадіях життєвого циклу ОВТ.

Діяльністю DGA керує генеральний уповноважений з озброєння МО Франції, якому підпорядковуються заступники:

- зі стратегії (контролює роботу управлінь промислової та технологічної стратегій, а також управління стратегії міжнародного співробітництва);
- з операцій (керує діяльністю управлінь з питань створення сухопутних систем озброєнь, технічної експертизи та забезпечення аерокосмічних систем);
- з експорту озброєнь (управління міжнародного співробітництва).

DGA виступає першим державним інвестором оборонної індустрії, вкладаючи щорічно близько 730 млн. євро у підтримку нових проектів та програм, високотехнологічних досягнень. В системі DGA зайнято близько 9,7 тис. осіб, з яких 50% - кадрові співробітники.

DGA координує роботу національних підприємств ОПК, до яких входять 10 великих промислових груп та 4 тис. середніх і малих підприємств (зайнято понад 165 тис. робітників). У зв'язку з укладан-

ням нових контрактів на постачання озброєння та військової техніки (Австралія, Індія, Єгипет, Катар тощо) до 2019 року кількість робочих місць у сфері ОПК буде збільшено на 40 тис. і складатиме близько 205 тис.

Голова DGA в рамках реалізації військово-промислової політики за дорученням міністра оборони може підписувати угоди про створення інвестиційних фондів для фінансування інноваційних розробок.

Для впровадження інновацій в галузі інформаційних систем в ОПК, у 2013 році за ініціативи DGA створено «Науково-дослідний центр з інновацій та демонстрації інноваційних технологій» (DGA Lab).

Для більш оперативного реагування та реалізації ініціатив центру створено інформаційну платформу інновацій DGA Lab (www.defense.gouv.fr/dga/iruiovation2/dga-lab). Метою створення нового електронного майданчику було об'єднання спільних зусиль науковців-розробників, експертів, існуючих та потенційних інвесторів, виробників тощо для реалізації запропонованих інноваційних розробок в галузі оборони.

DGA Lab підтримується консалтинговими компаніями CEIS та «Stopra Steria». Приватна компанія CEIS має 100% французькі активи, спеціалізується в галузі оборони, безпеки, авіації, фінансів, транспорту, енергетики та інших стратегіч-

них галузях. Компанія «Stopra Steria» займається системною інтеграцією, управлінням інфраструктурою, виконанням бізнес-проектів, розробкою та редагуванням системного програмного забезпечення, нараховує 42 тис. співробітників в 20 країнах світу (18 тис. задіяні в проєктах на території Франції).

Фінансування діяльності DGA Lab здійснюється МО Франції за статтями «Розробка, придбання і ремонт озброєння та військової техніки (з витратами на реалізацію наукових програм)» та «Утримання інфраструктури» (близько 1,5 млрд. євро на рік), а також «Проведення науково-дослідних та конструкторських робіт» (620 млн. євро на рік).

Отже, основними напрямками розвитку ОПК Франції та інноваційних технологій для забезпечення національної безпеки держави на найближчі п'ять років, є:

- збільшення витрат на оборону (до 2025 року будуть збільшені до 2% від ВВП, що складатиме 50 млрд. євро, з яких на наукові дослідження планується витратити до 30%);
- збільшення інвестицій у розвиток сектору індустрії (не менше 10 млрд. євро на рік);
- переорієнтування наукових досліджень та ОПК на розробку та виробництво робототехніки, інноваційних композитних матеріалів;

- розвиток мікротехнологій;
- впровадження інновацій в галузі цифрових технологій із застосуванням принципу партнерства оборонного сектору та цивільних підприємств і компаній.
- зміцнення ролі держави в управлінні ОГЖ.
- використання природних поновлювальних ресурсів у поєднанні зі стратегією захисту навколишнього середовища;
- індустриалізація та зменшення витрат на виробництво тощо.

Завдання з реалізації військово-промислової політики і запровадження інноваційних механізмів у цій сфері в Польщі покладається на Міністерство національної оборони (МНО).

Науково-дослідну роботу та методологічне забезпечення у сфері військово-промислової політики в МНО Польщі здійснює Департамент науки та військової освіти (ДНВО).

ДНВО відповідає за розробку наукової та науково-технічної політики у ЗС, координацію оборонних наукових розробок, методологічне забезпечення і розвиток науково-дослідної бази у вищих військових навчальних закладах.

Питання впровадження інноваційних технологій у ЗС покладені на Інспекторат імплементації інноваційних оборонних технологій МНО, створений 1 вересня 2013

року як організаційно-штатна структура, підпорядкована міністру національної оборони (безпосередньо підпорядковується державному секретарю МНО Польщі).

Зазначена установа призначена для ідентифікації, аналізу та моніторингу розвитку інноваційних технологій з метою їх реалізації в системах ОБТ.

Основними партнерами МНО Польщі в реалізації наукових досліджень у сфері техніки та оборонних технологій на державному рівні є Міністерство науки та вищої освіти та Національний центр досліджень та розвитку Польщі.

В оборонному відомстві Польщі безпосередньо науково-дослідною роботою займаються дев'ять науково-дослідних інститутів: Технічний інститут військової авіації (м. Варшава); Військовий інститут хімії і радіометрії (м. Варшава); Військовий інститут гігієни та радіології (м. Варшава); Військовий інститут зв'язку (м. Зегже); Військовий інститут авіаційної медицини (м. Варшава); Військовий інститут медицини (м. Варшава); Військовий технічний інститут озброєння (м. Жельонка); Військовий інститут інженерної техніки (м. Вроцлав); Військовий інститут танкової та самохідної техніки (м. Сулейувек).

На міжнародному рівні реалізація наукової співпраці організовується через Європейську оборонну

агенцію (EDA) та через Організацію НАТО з наукових досліджень та технологій (RTO).

У Туреччині створення державних структур, які реалізують військово-промислово-політичну політику ТР та визначають напрями інноваційного розвитку ОПК регламентується законом № 3238 від 1985 року. В рамках зазначеного документу в країні створено:

Виконавчий комітет оборонної промисловості¹; Підсекретаріат оборонної промисловості (SSM); Фонд підтримки оборонної промисловості.

Міністерство національної оборони (МНО) Туреччини не має повноважень щодо створення інвестиційних фондів розвитку та впровадження сучасних технологій в оборонній галузі.

Довідково: згідно із законом № 1325 від 31 липня 1970 року на МНО покладені завдання щодо придбання О та ВТ для потреб збройних сил та здійснення їх матеріально-технічного забезпечення. Також, законом визначено, що МНО є уповноваженим органом державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання.

На сьогодні в Туреччині офіційно не функціонують оборонні

1 Входять прем'єр-міністр (голова), начальник ГШ ЗС, міністр оборони та державний секретар - глава Департаменту оборонної промисловості МО.

технопарки державної власності. В той же час, відповідно до закону № 4691 від 6 липня 2001 року та інших законодавчих актів, на території країни діє 46 технопарків з пільговим оподаткуванням, які засновані здебільш на базі

провідних університетів, наукових організацій, сервісних і виставкових комплексів.

Прикладом участі державної структури в організації інноваційних проектів є створення 17 березня 2016 року (за підтримки SSM) Асоціації підприємств оборонного і аерокосмічного секторів «SANA Istanbul». Асоціація створена на базі Асамблеї експортерів Туреччини, Стамбульської торговельної палати, Стамбульської промислової палати, Стамбульської морської палати, технопарку «Стамбул», а також низки університетів TR.

Загальна кількість членів Асоціації «SANA Istanbul» нараховує понад 1000 компаній. Чисельність співробітників, які працюють на підприємствах Асоціації становить понад 80 тис. осіб.

Асоціація взаємодіє з 54 університетами Туреччини як в рамках проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, так й підготовки спеціалістів.

Основними завданнями Асоціації «SANA Istanbul» є: розширення зв'язків і розвиток співпраці оборонних і аерокосмічних підприємств Стамбульського регіону з по-

тенційними партнерами як в середині країни, так і за кордоном;

- сприяння сертифікації і акредитації компаній оборонного і авіакосмічного секторів на перспективних іноземних ринках оборонних і аерокосмічних технологій;
- розробка і просування на ринку високотехнологічних продуктів; залучення до коопераційних схем державних і приватних, в т.ч. іноземних, партнерів, зокрема у формі державно-приватного партнерства;
- забезпечення сталої взаємодії як з національними, так і закордонними науково-дослідними і університетськими центрами, неурядовими організаціями, профільними агенціями;
- цільова підготовка спеціалістів для роботи в оборонній і аерокосмічній сферах;
- інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності членів Асоціації. Під егідою Асоціації функціонує спеціалізований технопарк «Стамбул», основним напрямком діяльності якого є розробка перспективних зразків, матеріалів, інноваційної продукції, програмного забезпечення тощо для підприємств оборонно-промислового комплексу.

На даний час в технопарку «Стамбул» здійснюють діяльність підрозділи 150 компаній, зокрема

провідних оборонних турецьких корпорацій «Aselsan» і «Roketsan».

Завдання з розробки і реалізації військово-промислової політики та запровадження інноваційних механізмів у цій сфері в Чехії покладаються на Міністерство оборони країни.

Виконання цих функцій чеським оборонним відомством здійснюється в умовах належності понад 95% підприємств ОГЖ комерційним (приватним) компаніям та холдингам, які у своїй діяльності керуються умовами регіонального і світового ринку озброєння. З огляду на це та необхідність участі держави в підтриманні належної динаміки розвитку національного ОГЖ, у 1997 році була створена Асоціація оборонної та безпекової промисловості Чехії (АОБП), до складу якої на теперішній час входять понад 100 чеських компаній і дослідницьких центрів.

З того часу АОБП, маючи статус недержавної неприбуткової організації, виконує функцію основного органу з координації та взаємодії між чеськими оборонними компаніями та міністерствами оборони промисловості і торгівлі, внутрішніх справ та закордонних справ країни. Функції і повноваження Асоціації затверджені спеціальним Договором про співробітництво, підписаним з чеським урядом, та низкою меморандумів, підписаних

з окремими міністерствами та відомствами.

Міністерство оборони Чехії, як основний орган державної виконавчої влади, на який покладені функції формування і розвитку військово-технічної політики здійснює:

- формування концептуальних документів у зазначеній сфері; вивчення світових тенденцій розвитку озброєння і технологій, умов функціонування ринку озброєння;
- аналіз діяльності провідних компаній та дослідних центрів, пов'язаних з виробництвом озброєння і розвитку технологій;
- формування завдань національним дослідним установам на розробку нових технологій, озброєння та військової техніки;
- формування замовлень національним та іноземним виробникам продукції військового призначення в інтересах ЗС Чехії;
- сприяння національним виробникам озброєння та спецекспортерам у просуванні їх інтересів на закордонних ринках.

Основним структурним підрозділом, на який покладено виконання цих функцій є Департамент озброєння та закупівель Міністерства оборони.

Практична реалізація Міністерством оборони Чехії визначених концептуальними документами напрямів розвитку ОГЖ здійснюється шляхом:

- співробітництва з компаніями-виробниками О та ВТ (через АОБП); постановки завдань на проведення НДДКР державним науково-дослідним організаціям. Відповідно до бюджету ЗС Чехії на 2018 рік, на функціонування державних науково-дослідних установ та забезпечення реалізації діючих і нових проектів (програм) виділяється близько 21 млн. дол. США (0,75% від витрат МО Чехії). Значна кількість науково-дослідних проектів цих установ реалізуються і фінансуються у кооперації з відповідними організаціями Євро-союзу та у кооперації з компаніями-виробниками О та ВТ.

Згадані державні установи за організацією своєї діяльності та ступенем залучення до науково-дослідних проектів в рамках Чехії та СС, а також рівнем співпраці з цивільними дослідними установами фактично можуть розглядатися як технопарки.

Дослідивши досвід вищезазначених країн можна визначати, що формування оборонно-промислової політики покладається на міністерство оборони країни яке здійснює моніторинг сучасних технологій і розробок у сфері оборони та проведення їх науково-технічної експертизи.

При МО створюється відповідна структура для практичної реалізації такої політики, яка координує роботу як державного так і приват-

ного секторів оборонної промисловості.

З метою створення умов для вирішення проблем застарілої виробничої і випробувальної бази ОПК та впровадження інноваційних технологій в оборонній сфері, як правило, створюються фонди перспективних досліджень, основним напрямком діяльності яких є сприяння проведенню наукових досліджень, реалізації нових розробок і інноваційних технологій, налагодженню виробництва високотехнологічної продукції військового, спеціального та подвійного призначення.

Важливим елементом діяльності таких фондів є не тільки замовлення і фінансування розробок, але і їх супроводження на наступних стадіях життєвого циклу аж до впровадження у виробництво і прийняття на озброєння. У своїй роботі фонд орієнтований на підтримку досліджень і розробок саме на найскладніших етапах інноваційного циклу - на переході від наукових розробок до створення повноцінної технології.

Також слід звернути увагу на практику створення військових технопарків або військових інноваційних технополісів у Турецькій республіці

При чому фінансування технополісу передбачається здійснювати за рахунок коштів оборонного відомства та приватних інвесторів.

Основними цілями створення військового технополісу є: відбір передових ідей та інноваційних проєктів для прискореного розвитку військової науки і технологій; організація, стимулювання та розвиток перспективних наукових напрямків; об'єднання зусиль наукових підрозділів для інтеграції передових ідей і розробок; створення нових наукових шкіл, підготовка нових висококваліфікованих кадрів для підприємств ОПК та науководослідних організацій міністерства оборони. Передбачається, що військовий технополіс дозволить значно скоротити час від виникнення інноваційних наукових ідей до їх реалізації у вигляді створення конкретних зразків ОВТ.

ВИСНОВКИ

1. З початком гібридної агресії РФ проти України особливо гостро проявилися недоліки системи координації робіт з розробки та створення сучасного озброєння, у тому числі відчувається неузгодженість між фундаментальними і пошуковими дослідженнями, прикладними НДР та дослідно-конструкторськими розробками, виготовленням прототипів зразків і їх запуском у серійне виробництво.

2. Для відтворення системи розробки та виробництва нової техніки та запровадження інноваційних механізмів реалізації оборонно-промислової політики слід урахо-

увати досвід провідних країн світу та визначити шляхи імплементації передових світових практик у оборонну промисловість України.

3. Дослідивши досвід деяких європейських країн можна визначити, що формування оборонно-промислової політики покладається на міністерство оборони країни яке здійснює моніторинг сучасних технологій і розробок у сфері оборони та проведення їх науково-технічної експертизи.

Для практичної реалізації оборонно-промислової політики та впровадження інноваційних технологій в оборонній сфері, як правило, створюються фонди перспективних досліджень та військові технопарки або військові інноваційні технополіси

При чому фінансування зазначених структур передбачається здійснювати за рахунок коштів державного бюджету та приватних інвесторів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для підвищення ефективності використання і впровадження інновацій при розробці та створенні новітніх зразків ОВТ, прискорення інноваційного розвитку національного ОПК необхідно:

Міністерству освіти, Національній академії наук України разом з Державним концерном «Укроборонпром»:

завершити формування переліку першочергових науково-технічних проблем у сфері створення ОВТ, розв'язання яких потребує залучення академічної і вузівської науки.

Національній академії наук України та Державному концерну «Укроборонпром»:

- завершити формування узгоджених тематик наукових розробок, які потрібні підприємствам ОПК для якісної та своєчасної розробки (модернізації) озброєння та військової техніки.

Національній академії наук України, Міністерству оборони Мі-

ністерству економічного розвитку і торгівлі України, ДК «Укроборонпром» та Державним космічним агентству України:

- з метою сприяння залученню інновацій у процес розробки та виробництва ОВТ проаналізувати можливість створення технологічних парків у оборонній галузі та визначити перспективні об'єднання, які б включали дослідні інститути, лабораторії, дослідні підприємства тощо, що можуть стати основою оборонних технопарків, а також території для їх розташування.

Парламентський контроль за діяльністю спеціальних служб: іноземний та національний досвід, висновки для України. Частина 2

*Володимир Паливода,
головний консультант
відділу проблем розвитку сектору безпеки
Національного інституту стратегічних досліджень*

Досвід Норвегії

На початку 1994 р. була створена спеціальна комісія на чолі із суддею Верховного суду Кетілом Лундом, яка мала розслідувати заяви про незаконне стеження за громадянами Норвегії з боку Поліцейської служби безпеки. Комісія дійшла висновку, що протягом 1960-х і 1970-х років ця спецслужба здійснювала незаконний політичний нагляд за лівими організаціями та окремими особами.

Для уникнення у майбутньому подібних випадків, на підставі доповіді комісії у лютому 1995 р. Стортинг (парламент) прийняв постанову «Про моніторинг діяльності служб розвідки, спостереження та

безпеки» і створив контрольний орган, який відомий під назвою Комітет «EOS» (від Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste)².

Об'єктами контролю з боку Комітету «EOS» виступають наступні спецслужби:

- Поліцейська служба безпеки (фактично, контррозвідка);
- Норвезька розвідувальна служба (військова та «цивільна» розвідка);
- Управління національної безпеки (технічний захист інформації);

2 The Norwegian Parliamentary Intelligence Oversight Committee. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eos-utvalget.no/english_1/

Управління військової безпеки.

Комітет «EOS» може також здійснювати контрольні функції щодо інших державних органів (наприклад, митної чи імміграційної служби), якщо їхня діяльність має відношення до сфери національної безпеки.

Комітет «EOS» складається із семи членів, яких призначає парламент за рекомендацією президії Стортингу³. При цьому, членами цього контрольного органу не можуть бути чинні парламентарі, а лише відомі політики, науковці та експерти,

3 Подібна форма парламентського контролю існує також у Бельгії (так званий Постійний комітет I, який призначається Палатою представників Федерального парламенту на шестирічний термін) та Канаді (право контролю делеговане спеціальному урядовому комітету, який підзвітний як прем'єр-міністру, так і парламенту).

які представляють різні сфери суспільного життя (як правило, це колишні члени уряду та парламенту)⁴. Нинішнім головою Комітету «EOS» є колишня міністр оборони, а її заступником – колишній Генеральний секретар Консервативної партії.

Термін повноважень членів Комітету «EOS» становить 5 років. Вони можуть бути перепризначені, але всього лише один раз.

Комітет «EOS» має право здійснювати контроль за дотриманням законодавства у діяльності спецслужб як з власної ініціативи, так і за зверненнями окремих осіб.

4 Koritzinsky, Theo. The Norwegian Parliamentary Intelligence Oversight Committee (The EOS Committee). A short presentation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/cmsdata/98700/Speaking%20point%20Koritzinsky%20Workshop%20II.pdf>

При Комітеті «EOS» працює постійний секретаріат, який складається з шести юристів, одного політолога, одного технічного експерта і двох адміністративних секретарів. Крім того, у разі необхідності, залучаються експерти з погодинною оплатою праці.

Членам Комітету «EOS» та працівникам секретаріату для виконання службових повноважень надається найвищий рівень доступу до державної таємниці, відповідно до національного законодавства та вимог НАТО.

Комітет «EOS» має виключно контрольні функції і не може втручатися у діяльність спеціальних служб, проте він має необмежений доступ до будь-якої інформації щодо цієї діяльності⁵.

Комітет «EOS» подає щорічний звіт до парламенту, відкрита версія якого оприлюднюється на веб-сайті цього органу⁶.

Досвід України

В еволюції парламентського контролю за спецслужбами в Укра-

їні можна умовно визначити декілька етапів. На початку 1990-х років встановилася активна взаємодія між парламентом і спецслужбами незалежної України, які, власне, створювалися за активної участі й під безпосереднім контролем спеціальної парламентської комісії. Через неї проходили всі призначення на керівні посади, народні депутати входили до складу колегії головної спецслужби – Служби безпеки України (далі – СБУ). Був спільно розроблений і у березні 1992 р. прийнятий Верховною Радою Закон України «Про Службу безпеки України»⁷. Парламентський контроль за діяльністю СБУ, яка на той час поєднувала контрольно-розвідувальні та розвідувальні функції, покладался на Комісію Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки. У 1998 р. ця Комісія реорганізована у Комітет Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони, у складі якого діяв Підкомітет з питань державної безпеки.

Стаття 13 («Голова Служби безпеки України») закону встановлювала, що Голова СБУ призначається Верховною Радою за поданням Президента України. Стаття 31 («Підзвітність Служби безпеки України») передбачала регулярне

5 Ганс Борн. На пути эффективного демократического контроля над деятельностью спецслужб: сравнительное изучение опыта работы различных государств. – Женева: Центр демократического контроля над вооружёнными силами, 2005.

6 Annual report for 2017 has been published. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eos-utvalget.no/english_1/content/text_f3605847-bc4a-4c7c-8c17-ce1b1f95a293/1523360557009/_2017_eos_annual_report.pdf

7 Досягнення та провали у становленні системи парламентського контролю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/2017-Conference-3-UKR.pdf>

інформування Головою СБУ Верховної Ради, її Президії та профільної комісії про діяльність СБУ, стан державної безпеки, дотримання СБУ чинного законодавства, забезпечення прав і свобод людини та з інших питань. СБУ зобов'язували відповідати на запити постійних і тимчасових комісій Верховної Ради України та народних депутатів України. Голова СБУ щорічно мав подавати Верховній Раді України звіт про діяльність СБУ⁸.

Відповідно до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (прийнятий у червні 1993 р.), контроль за виконанням СБУ приписів законодавства у цій сфері і витрачанням коштів, які виділяються на вказані цілі, було покладено на Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. Стаття 10 («Спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю Служби безпеки України») цього закону встановлювала, що начальник Головного управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального управління СБУ призначається на посаду і звільняється з посади Указом Президента України за поданням Голо-

ви СБУ, погодженим з профільним парламентським комітетом⁹.

Прийнята у червні 1996 р. Конституція України підсилила повноваження Президента, а взаємодія спецслужб з парламентом ослабла і зводилась, в основному, до бюджетного процесу, заслуховувань окремих питань на засіданнях профільного комітету і в сесійній залі. Стаття 85 Основного закону визначила, що до повноважень Верховної Ради України належить, зокрема, затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій СБУ¹⁰.

Згідно із Законом України «Про Рахункову палату» (прийнятий у липні 1996 р.), контроль за використанням бюджетних коштів, що виділяються СБУ, було покладено на Рахункову палату, підпорядковану Верховній Раді України.

З прийняттям у грудні 1997 р. Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» на цю посадову особу був покладений контроль за діяльністю СБУ у сфері дотримання прав людини.

У прийнятому у березні 2001 р. Законі України «Про розвідувальні ор-

8 Закон України «Про Службу безпеки України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12/ed19920325>

9 Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12/print>

10 Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/print>

гани України» було закріплене положення про те, що контроль за їхньою діяльністю здійснюється Верховною Радою України в порядку, встановленому Конституцією України¹¹.

У червні 2003 р. був прийнятий Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», який передбачав, зокрема, запровадження парламентського контролю. Водночас були встановлені особливості та обмеження у здійсненні цього контролю щодо спеціальних служб, який мав проводитися з дотриманням вимог законів України «Про Службу безпеки України», «Про розвідувальні органи України», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про оперативно-розшукову діяльність».

Згідно з цим законодавчим актом, профільний парламентський комітет мав наступні повноваження:

- аналіз ходу виконання ухвалених Верховною Радою України законів і постанов у сфері національної безпеки і оборони;
- інформування з цих питань та внесення у встановленому порядку на розгляд Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України пропозицій щодо вирішення наяв-

них у цих сферах проблем та усунення причин, що їх породжують.

Для вивчення, підготовки і попереднього розгляду окремих питань у сфері національної безпеки і оборони, Верховна Рада України могла створювати тимчасові спеціальні комісії, а для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, - тимчасові слідчі комісії.

У свою чергу, народні депутати України могли:

- здійснювати право законодавчої ініціативи щодо правового регулювання проблем національної безпеки і оборони;
- брати участь в обговоренні законопроектів та інших питань, пов'язаних з обороною і безпекою держави, на засіданнях Верховної Ради України, «Днях Уряду України», парламентських слуханнях, у парламентських комітетах і комісіях;
- звертатися на сесії Верховної Ради України із запитом з питань національної безпеки і оборони до керівників органів державної влади, у тому числі до посадових осіб військових формувань, правоохоронних органів, які зобов'язані у встановлений законом термін повідомити народного депутата України про результати розгляду його запиту¹².

11 Закон України «Про розвідувальні органи України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2331-14/print>

12 Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-15/print>

Аналіз перелічених законодавчих актів, прийнятих у 1992-2003 рр., свідчить, що парламентський контроль за діяльністю спецслужб на той час був суто формальним і не виходив за межі питання дотримання ними чинного законодавства.

Внесені у грудні 2004 р. зміни до Конституції України у напрямку парламентсько-президентської форми правління знову активізували співпрацю між Верховною Радою і спецслужбами. Представники профільного комітету брали участь в роботі керівних органів СБУ, Служби зовнішньої розвідки (далі - СЗР), Головного управління розвідки Міністерства оборони (далі - ГУР МО). Здійснювались виїзні засідання профільного комітету безпосередньо в спеціальних органах (розвідка, контррозвідка, Державна прикордонна служба). Спеціально уповноважені представники спецслужб перебували у повсякденному контакті з профільним комітетом Верховної Ради, що сприяло як парламентському контролю, так і ефективності законотворчої діяльності.

Після Помаранчевої революції політичне керівництво країни, задекларувавши курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію, пообіцяло запровадити відповідні стандарти й у сфері діяльності спецслужб, включно з дієвим парламентським контролем. На вико-

нання доручення Президента України у жовтні 2005 р. розпочався огляд сектору безпеки України, результатом якого стала підготовка та публікація видання «Біла книга 2007. Служба безпеки і розвідувальні органи України»¹³.

У жовтні 2006 р. була створена Робоча група Україна-НАТО з питань цивільного та демократичного контролю над сектором безпеки і розвідки для передачі Україні досвіду держав-членів НАТО у цій сфері. Виходячи з рекомендацій ПАРЄ № 1402 (1999) та № 1713 (2005), передбачалося, зокрема, створити окремий комітет Верховної Ради України, який мав би здійснювати контроль за діяльністю спецслужб.

Однак, усі позитивні напрацювання залишилися на папері. Більше того, у державі почала формуватися система «ручного» управління спецслужбами. Спостерігалися випадки не лише ігнорування, а й прямого порушення законодавства у сфері національної безпеки, що породжувало конфлікти між президентською та парламентською гілками влади. Так, у 2008 р. Президент України Віктор Ющенко призначив заступником Голови СБУ – начальником Головного управління «К» Тиберія Дурдинця без погодження з профільним комітетом Верховної Ради

13 Демократичний контроль. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ssu.gov.ua/ua/pages/91>

України. Окружний адміністративний суд м. Києва визнав цей Указ незаконним і відмінив його. Пізніше Апеляційний адміністративний суд м. Києва підтвердив незаконність призначення Тиберія Дурдинця, а Печерський районний суд м. Києва дав дозвіл на його арешт у зв'язку з невиконанням судового рішення¹⁴.

За часів режиму Віктора Януковича та «повернення» до редакції Конституції 1996 р. спецслужби повністю підпорядковувались Адміністрації Президента України, а обмежений парламентський контроль за їх діяльністю взагалі був зведений нанівець. Це знайшло відображення й у законодавстві. У жовтні 2010 р. були внесені зміни до Закону України «Про Службу безпеки України», згідно з якими Голова СБУ призначався на посаду та звільнявся з неї Президентом України. А положення статті 31 («Підзвітність Служби безпеки України») були зведені до наступного: «Постійний контроль за діяльністю Служби безпеки України, дотриманням нею законодавства здійснюється Верховною Радою України. Голова Служби безпеки України щорічно подає Верховній Раді України звіт про діяльність Служби безпеки України»¹⁵.

14 Дурдинець об'явлен в международный розыск // Сегодня. – 2009. – 19 мая. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/politics/power/durdinets-objavljen-v-mezhdunarodnyj-rozyck.html>

15 Закон України «Про Службу безпеки України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12/ed20101013>

Протягом 2010-2012 рр. представник профільного комітету лише один раз взяв участь у засіданні керівного органу спецслужби (ГУР Міністерства оборони). Не працював належним чином інститут представників спецслужб для постійного робочого контакту з Верховною Радою України¹⁶.

У контексті глибоких політичних змін, викликаних Революцією гідності, та з урахуванням ролі, яку відігравали під час подій Євромайдану спецслужби, нове політичне керівництво держави ініціювало процес відновлення та посилення парламентського контролю за їх діяльністю. У лютому 2014 р. Верховна Рада України призначила Валентина Наливайченка Уповноваженим по контролю за діяльністю СБУ¹⁷. Формально-юридичний статус інституту Уповноваженого законодавчо так і не був визначений, а Верховна Рада України пізніше призначила Валентина Наливайченка Головою СБУ, звільнивши з цієї посади Олександра Якименка. Це відбулося на підставі внесених змін до Конституції України, які за-

16 Досягнення та провали у становленні системи парламентського контролю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/2017-Conference-3-UKR.pdf>

17 Постанова Верховної Ради України «Про призначення Наливайченка В.О. Уповноваженим по контролю за діяльністю Служби безпеки України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/758-VII>

кріпили за парламентом повноваження призначати та звільняти цю посадову особу за поданням Президента України¹⁸.

Незважаючи на наявність у Законі України «Про Службу безпеки України» положення про те, що Голова СБУ призначається Верховною Радою України за поданням Президента України, до 2010 р. ця процедура була дотримана лише при призначеннях на посаду Євгена Марчука (1993 р.), Валерія Малікова (1994 р.), Валентина Наливайченка (2009 р.) та Валерія Хорошковського (2010 р.). Постановами Верховної Ради України були звільнені з посади Євген Марчук (1994 р.), Ігор Дріжчаний (2006 р.), Валентин Наливайченко (2010 р.). У 2006 р. парламент не підтримав запропоновану Президентом України Віктором Ющенком кандидатуру генерал-лейтенанта міліції Віктора Короля на посаду Голови СБУ¹⁹. Тоді Глава держави призначив Валентина Наливайченка виконувачем обов'язків Голови СБУ, яким той, у порушення норм законодавства, залишався майже два з половиною роки.

У 2015 р. групою народних депутатів України був підготовле-

ний законопроект (реєстраційний № 2009 від 03.02.2015 р.), який передбачав створення Постійно діючої Спеціальної комісії Верховної Ради України з питань демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією держави. Документ був включений до порядку денного парламенту, але так і не розглядався²⁰.

У 2016 р. цільовою командою з реформування системи національної безпеки, створеної за рішенням Національної ради реформ, було розроблено проект Закону України «Про національну безпеку України». У процесі опрацювання законопроекту експертами НІСД була запропонована, зокрема, низка змін та доповнень, які мали на меті посилення парламентського контролю за діяльністю спецслужб. Проте, цей законопроект, до роботи над яким залучалися також представники Консультативної місії ЄС в Україні та Офісу зв'язку НАТО в Україні, не був поданий до парламенту.

Натомість на початку 2018 р. до Верховної Ради України був поданий президентський законопроект «Про національну безпеку України», схвалений парламентом у червні 2018 р. Прийнятий закон містить окремий розділ III «Демо-

18 Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/print>

19 ВР відхилила кандидатуру В. Короля на посаду голови СБУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.rbc.ua/ukr/news/vr_otklonila_kandidaturu_v_korolya_na_dolzhnost_predsedatelya_sbu__1172139715

20 Комітет з питань правової політики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=16929&pf35401=45960>.

кратичний цивільний контроль» (у зв'язку з чим Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» втратив чинність), який визначає основні положення парламентського контролю з боку Верховної Ради України за діяльністю органів сектору безпеки, зокрема:

- прийняття законів, які визначають і регулюють діяльність цих органів та їхні повноваження;
- затвердження відповідних бюджетних асигнувань та прийняття рішень щодо звіту про їх використання;
- створення парламентських комітетів, до повноважень яких належить забезпечення контролю за діяльністю органів сектору безпеки;
- створення тимчасових спеціальних комісій та тимчасових слідчих комісій;
- здійснення парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини;
- подання Кабінетом Міністрів України, Службою безпеки України, Управлінням державної охорони України до Верховної Ради України щорічних письмових звітів про діяльність складових сектору безпеки;

- проведення (у разі необхідності) парламентських слухань з питань національної безпеки, що становлять суспільний інтерес і потребують законодавчого врегулювання;
- запрошення або вимагання присутності на пленарному засіданні Верховної Ради України для заслуховування посадових чи службових осіб органів сектору безпеки²¹.

Відповідно до Розділу VI («Прикінцеві та перехідні положення») Закону України «Про національну безпеку України», Кабінету Міністрів України було доручено у шестимісячний строк із дня набрання чинності цим законом (тобто, до 08.01.2019 р.) забезпечити розроблення та внесення на розгляд Верховної Ради України законопроекту про завдання та повноваження Комітету Верховної Ради України, до повноважень якого належить забезпечення контрольних функцій Верховної Ради України за діяльністю державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів відповідно до вимог Конституції України щодо забезпечення національної безпеки.

21 Закон України «Про національну безпеку України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

Проте у визначений термін урядовий законопроект до парламенту так і не надійшов. А 9 січня 2019 р. у Верховну Раду України був внесений законопроект № 9462 «Про парламентський контроль за дотриманням положень законів в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів держави»²², ініціаторами якого виступили народні депутати України від фракцій партії «Народний фронт» та партії «Об'єднання «Самопоміч».

Аналіз законопроекту свідчить про те, що його автори пропонували не об-

межувати парламентський контроль лише питаннями контролю за дотриманням законодавства, а ввести обов'язкову практику звітування спецслужб перед Верховною Радою, проведення закритих слухань щодо ситуації у спецслужбах з обов'язковою присутністю керівників державних органів сектору безпеки, погодження з профільним комітетом кандидатур на керівні посади у спецслужбах тощо.

Якщо термін «правоохоронні органи» раніше вже знайшов своє відображення у національному законодавстві²³, то у законопроекті №

22 Проект Закону про парламентський контроль за дотриманням положень законів в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів держави. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65317

23 Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>

9462 вперше здійснена спроба визначення терміну «спеціальні служби». Під ними розуміються державні органи, діяльність яких здійснюється спеціальними засобами і методами з метою забезпечення національної безпеки. До спецслужб автори законопроекту віднесли: СБУ; СЗР; ГУР МО; Управління розвідки Адміністрації Державної прикордонної служби (далі - АДПС); Управління державної охорони (далі - УДО) України.

Слід зазначити, що згадані державні органи мають різний статус:

СБУ - державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України²⁴;

розвідувальні органи - державні органи, які здійснюють розвідувальну діяльність з метою захисту національних інтересів України²⁵;

УДО - державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує нормальне функціонування органів державної влади України, безпеку посадових осіб та об'єктів, визначених законом²⁶.

24 Закон України «Про Службу безпеки України». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12/ed20101013>

25 Закон України «Про розвідувальні органи України». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2331-14>

26 Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/160/98-вр>

Водночас у переліку спеціальних служб виявилась відсутньою Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (далі - ДССЗІ) - державний орган, який призначений для забезпечення функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, формування та реалізації державної політики у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, кіберзахисту, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку. Згідно із законодавством, ДССЗІ спрямовує свою діяльність на забезпечення національної безпеки України від зовнішніх і внутрішніх загроз та є складовою сектору безпеки і оборони України²⁷. Отже, зважаючи на ці повноваження, ДССЗІ підпадає під визначення спецслужб, запропоноване у законопроекті²⁸.

27 Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15>

28 Подібні функції виконує Агентство національної безпеки США, Центр урядового зв'язку Великої Британії, Національне агентство з безпеки інформаційних систем Франції, які мають статус спеціальних служб і є елементами розвідувальних співтовариств цих країн. Федеральне управління інформаційної безпеки ФРН офіційно спецслужбою не вважається, але воно було створене на основі криптографічного відділу Федеральної розвідувальної служби ФРН, з якою тісно співпрацює.

Згідно з положеннями законодавства²⁹, 29 серпня 2019 р. законопроект № 9462 був відкликаний як не прийнятий в першому читанні до закінчення строку повноважень Верховної Ради України VIII скликання. Того ж самого дня у Верховній Раді України IX скликання був зареєстрований законопроект № 1204 «Про парламентський контроль за дотриманням вимог Конституції та законів України щодо забезпечення національної безпеки в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів». Документ підготовлений групою народних депутатів від фракції політичної партії «Європейська солідарність», але фактично дублює згаданий вище законопроект № 9462.

Висновки і рекомендації

1. Демократичне суспільство потребує чітко регламентованого запобіжника перед існуючою спокуюсою для влади використати спецслужби у вузько партійних чи внутрішньополітичних, або навіть особистих інтересах. Головну роль у демократичній системі стримувань та противаг має відігравати парламентський контроль.

2. Здатність парламенту та суспільства в цілому контролювати

спеціальні служби є лакмусовим папірцем для перевірки на справжність демократії та верховенства права.

3. Створення парламентських органів з контролю за діяльністю спецслужб розпочалося лише у другій половині ХХ століття, і причинами для цього не завжди був еволюційний характер розвитку демократії, але й зловживання з боку спецслужб своїми повноваженнями.

4. При створенні парламентських органів з контролю за діяльністю спецслужб кожна країна переважно керується власними національними інтересами, національним законодавством, традиціями та історичним досвідом.

5. Подібні підходи застосовуються і при вирішенні питання про надання парламентарям доступу до матеріалів спецслужб.

6. Обсяг повноважень парламентських органів з контролю за діяльністю спецслужб у різних країнах значно різниться. У деяких країнах (наприклад, США та Велика Британія) профільні парламентські комітети мають право не лише контролювати дотримання законодавства та витрати бюджетних коштів, але й визначати політику та організацію роботи спецслужб.

7. Існує практика делегування парламентом своїх повноважень у сфері контролю за діяльністю спецслужб спеціально утвореним орга-

29 Закон України «Про Регламент Верховної Ради України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/ed20121213#n869>

нам або урядовим структурам (наприклад, Норвегія, Бельгія, Канада).

8. Як правило, профільні парламентські комітети здійснюють контроль майже виключно постфактум, розглядаючи події, що вже відбулися. Практично єдиний виняток – США, де передбачено попереднє інформування декількох членів Конгресу про конкретні операції або програми розвідки.

9. Парламентський контроль має охоплювати більшість аспектів діяльності спецслужб. Водночас, втручання у процес виконання ними функціональних завдань є недоцільним, а часто – шкідливим з точки зору національної безпеки.

10. Наявність у працівників секретаріату профільного парламентського комітету досвіду роботи у спеціальних службах значно полегшує поточну роботу цього парламентського органу і фаховий рівень підготовлених ним документів.

11. Парламентський контроль буде ефективним, коли він сприйматиметься законодавцями та співробітниками розвідувальних і контррозвідувальних органів не як «інспектування» чи «адміністрування», а як побудова системи спільної відповідальності за безпеку держави і підтримання в сфері діяльності спецслужб демократичних стандартів.

12. Оптимальним рішенням для організації парламентського контролю за діяльністю спеціальних служб

було б створення окремого Комітету Верховної Ради України у справах спеціальних служб, у складі якого мав би діяти підкомітет у справах розвідувальних органів (з віднесенням до сфери його компетенції СЗР, ГУР МО, Управління розвідки АДПС та Об'єднаного комітету з питань розвідувальної діяльності при Президенті України).

13. У зв'язку з тим, що Верховною Радою України IX скликання вже створений Комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки, такий підкомітет має бути створений у його складі³⁰.

14. При доопрацюванні законопроекту № 1204 «Про парламентський контроль за дотриманням вимог Конституції та законів України щодо забезпечення національної безпеки в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів» було б доцільно:

- визначити статус і місце у системі парламентського контролю ДССЗЗІ, яка формально є центральним органом виконавчої влади, але фактично виконує функції спецслужби;
- узгодити у ст. 8 положення про оскарження відмови у наданні

30 На сьогодні у складі цього діє підкомітет з питань нагляду за діяльністю державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів. Зважаючи на специфіку діяльності розвідувальних органів, таке поєднання виглядає не зовсім доречним.

- допуску до державної таємниці члену профільного комітету з положеннями Закону України «Про державну таємницю», який передбачає лише право особистого оскарження громадянином такого рішення (а не право юридичної особи, тобто профільного комітету);
- уточнити у ст. 12 кількість комітетів забезпечення здійснення парламентського контролю за правоохоронними органами (навіть чи є потреба створювати кілька комітетів).
15. Пропонується також розглянути можливість доповнення законопроекту № 1204 положеннями про:
- включення Голови профільного парламентського комітету до складу колегій/дорадчих органів при керівниках спеціальних служб;
 - проведення на плановій основі виїзних засідань профільного парламентського комітету безпосередньо у спецслужбах;
 - запровадження посад спеціально уповноважених представників спецслужб для підтримання повсякденного контакту з профільним парламентським комітетом.

Россия с партнёрами: военные учения на два фронта. Часть 3

*Юрий Бараш,
член Экспертного Совета ЦИАКР*

Часть 3. Железный меч и картонный щит

Для завершения картины учений «Центр-2019», ниже приведены (в сокращении) статьи и мнения российских и польских экспертов, а также одного из руководителей ВС РФ.

3 сентября В. Мураховский отметил в интервью, что в РФ каждый год проводятся СКШУ на разных стратегических направлениях. В прошлом году это были маневры ВВО «Восток-2018», в этом – ЦВО «Центр-2019». Сфера ответственности ЦВО – Центрально-Азиатское стратегическое направление. На нём есть ряд территорий, где активно действуют террористиче-

ские формирования. Прежде всего, это Афганистан, где ситуация неоднозначная, несмотря на многолетнее присутствие там многонационального контингента во главе с США. Они там уже 18 лет ведут бесперспективную и неудачную войну. Талибан расширяет свое присутствие и контроль территории. США пытаются договориться с талибами, потому что США ни самостоятельно, ни совместно с союзниками по НАТО, не сумели добиться значимых успехов. В России и соседних государствах это видят и готовы действовать совместно, в т.ч. в ходе учений, для того чтобы парировать возможные угрозы. Широкое

иностранные участие в учениях «Центр-2019» говорит о том, что Россия выстроила тесные отношения на Центрально-Азиатском стратегическом направлении с союзниками по ОДКБ и партнерами по ШОС. Они сознают угрозу международных террористических формирований центрально-азиатским государствам (прежде всего, граничащим с Афганистаном), а также России. Кроме того, формирования ЦВО играют решающую роль при необходимости усиления войск и сил на других стратегических направлениях – на востоке и западе. Например, на маневрах «Восток-2018» «за противника воевали» формирования ЦВО. Для этого округа важны не только самостоятельные действия на Центрально-Азиатском стратегическом направлении, но и готовность к усилению группировок на западе или востоке. По размаху оперативной подготовки Россия уже сравнялась с крупными маневрами ВС СССР и даже во многом их опережают. В СССР держали стратегические группировки войск в большом количестве на основных стратегических направлениях (ВС в 5 млн. чел. позволяли такое). Сейчас численность ВС России всего 1 млн. чел., и надо этими ограниченными ресурсами решать масштабные стратегические задачи. Поэтому, что касается оперативной и стратегической пе-

реброски войск, их маневра на угрожаемое стратегическое направление, здесь Россия даже опережает ВС СССР по возможностям, и по отработке этих задач на практике во время учений [1].

17-го сентября командующий войсками ПВО и ПРО ВКС РФ, генерал-лейтенант Ю. Грехов, сообщил, что группировка ПВО ЦВО на полигоне Ашулук отражала удар воздушного противника. Боевые расчеты с задачей справились, показали высокую выучку. В состав группировки вошли ЗРС С-400, С-300ПС/ПМ. К отражению удара привлекалось св. 500 чел. и 150 ед. ВВТ. Воздушными целями служили ракеты-мишени, которые имитировали ударные БпЛА, баллистические и крылатые ракеты, оперативно-тактическую авиацию.

Многие сложные цели летели на высотах 50-100 м, в т.ч. мишени крылатых ракет. Но у настоящих крылатых ракет скорость 250-300 м/с, а у мишеней – 550 м/с. Кроме того, была сложная баллистическая цель, которую поразили на высоте 35 км (не исключено, что там испытывались новые ЗРС С-500 и С-350). Также отрабатывались задачи по осуществлению ПВО СВ силами авиации во взаимодействии с зенитными подразделениями.

Группировка войск и сил ПВО ЦВО отразила воздушный налет «противника» и прикрыла важные

объекты на полигоне «Ашулук» в Астраханской обл. В ее состав вошли ЗРС С-400, С-300ПМ и С-300ПС, ЗРПК «Панцирь-С», истребители МиГ-31, Су-27, Су-35С и радиотехнические подразделения, оснащенные современными РЛС «Небо-М», «Каста», «Подлет».

Боевые расчеты радиотехнических подразделений своевременно обнаружили воздушного «противника», выдали информацию на КП, где в автоматизированном режиме были распределены целеуказания средствам поражения. Всего в ходе отражения воздушного нападения «противника» были обнаружены и перехвачены св. 80 целей. А в ходе отработки задачи по обеспечению ПВО/ПРО объектов СВ были применены св. 30 ракет-мишеней, имитирующих самолеты и вертолеты, крылатые ракеты, в т.ч. низколетящие, малоразмерные и скоростные цели [2].

24 сентября вышла статья П. Иванова, где написано, что СКШУ «Центр-2019» стали важным этапом проверки обновленных ВС, на которых было отработано управление межвидовыми группировками в разных частях страны и за границей, массированное применение БпЛА. И главное – проверена новая концепция аэромобильных и десантно-аэромобильных операций.

В отличие от маневров «Восток-2018» нынешние учения не так

широко освещались в СМИ. К примеру, в 2018 г до начала маневров были озвучены сценарии этапов учений, а для эпизода на полигоне Цугол показаны схемы и названы привлекаемые части и соединения. Нынче МО России провело только короткий брифинг для военных атташе и представителей СМИ. При этом было подчеркнуто, что «Центр-2019» носит сугубо оборонительный характер.

Согласно замыслу учений некое государство распространяет исламский терроризм, стремясь дестабилизировать ситуацию в России и в дружественных ей странах. При этом «противник» имеет современные высокотехнологичные ВС. В ходе учений Россия и страны-союзницы должны были нейтрализовать угрозу и нанести поражение «противнику».

Хотя учения и носили название «Центр», они развернулись сразу в нескольких регионах. Помимо Сибири и Урала, их этапы прошли на Кавказе, под Астраханью и на Каспии. Действовали войска и за пределами России, в т.ч. в Казахстане, Киргизстане и Таджикистане. Активное участие принимали части и подразделения резерва, а также территориальной обороны. В частности, в Новосибирске был развернут автомобильный б-н.

Незадолго до СКШУ «Центр-2019» отдельные учения провели органы МТО ВС России.

Учения формирований тыла прошли в нескольких регионах России. Части и соединения МТО учились обеспечивать жизнедеятельность нескольких группировок, действующих в разных регионах страны, на значительном удалении друг от друга.

Манёвры «Восток-2018» и учения «Центр-2019» сильно различались. На первых почти все этапы проходили на востоке России, на полигонах от Забайкалья до Владивостока. А на вторых войска действовали на полигонах, разбросанных на большом расстоянии друг от друга, в т.ч. за рубежом, но на каждом была создана полноценная межвидовая или разнородная группировка сил и средств. Это было сделано не случайно. На манёврах «Восток-2018» ВС учились создавать, формировать, управлять, а также организовывать МТО межвидовой группировки на одном ТВД. Тогда в ее состав вошло несколько общевойсковых армий. На учениях «Центр-2019» ВС серьезно усложнили себе задачу и были сформированы три межвидовые группировки. Одна, созданная на базе 2-й ОА, действовала на Урале, вторая на основе 41-й ОА была развернута в Сибири, а третья выполняла задачи в Дагестане и на Каспии, а ее основой стала Каспийская флотилия. Помимо 3-х межвидовых, МО развернуло 3 разнородные группировки на базе бригад.

Они действовали за пределами РФ. Концепция межвидовых и разнородных группировок сил и средств была разработана еще в 2014 г, но сейчас впервые военные попытались управлять сразу несколькими группировками, разнесенными на сотни и тысячи километров. Пока непонятно, насколько удачно прошел эксперимент, но такая попытка была предпринята.

Ранее был не совсем понятен выбор места дислокации 55-й ОМСбр (горной) из Тывы. Алтай и Саяны не представляют собой зону возможного конфликта. Маловероятно и вторжение противника с этой стороны. Но учения показали истинную задачу бригады. Менее чем за сутки её подразделения совершили марш и прибыли в Казахстан. Так что 55-я ОМСбр – резерв на случай негативного развития ситуации в Казахстане, Киргизстане и др.

В ходе маневров «Восток-2018» сенсацией стало применение аэромобильных частей и подразделений ВДВ. Эксперимент проводился на базе 31-й ОДШБр. На новый аэромобильный штат был переведен один из б-нов и часть артиллерии. Бойцы этого б-на перемещались по полю боя на квадроциклах и пикапах, доставляемых вертолетами. Аэромобильные подразделения артиллерии получили гаубицы Д-30. В бою их транспортировали не только за автомобилями, но и на

подвеске вертолетов. Ещё в состав бригады вошли несколько эскадрилий вертолётов Ми-8АМТШ и Ми-35М, а также отряд Ми-26. В 2018 г на полигоне Цугол новый б-н прошел проверку. Тогда он захватил важный объект в оперативном тылу «противника». Нынче задача усложнилась. На полигоне Донгуз впервые отработывалась концепция десантно-аэромобильной операции. МО не озвучивало ее задачи, но можно предположить, что речь идет об одновременном ударе по тактическим, оперативно-тактическим и оперативным тылам противника силами соединений и частей ВДВ. Во взаимодействии с общевойсковыми соединениями это должно привести к быстрому разгрому вражеской группировки. Задачей подразделений, как и на Цуголе, стал захват важных участков обороны «противника». Аэромобильные десантники обеспечили действия общевойсковых б-нов. С воздуха их поддерживали вертолеты Ми-35М и Ми-8АМТШ. От итогов учений «Центр-2019» зависит, появятся ли в ВДВ аэромобильные б-ны и бригады.

Помимо аэромобильных десантников, на Донгузе на парашютах высаживался целый парашютно-десантный полк. Его высадка стала одной из самых масштабных для ВС России. Б-ны 217-го полка (по данным МО РФ – 331-го полка) захватили аэродром «противника»

и уничтожили важные объекты в его тылу. Высадку десанта омрачили неисправности новых парашютных систем – из-за нештатного срабатывания парашютов разбились 2 БМД-2.

Одним из важных эпизодов учений стало массированное применение БпЛА (с ними был создан отряд). Его задачей был поиск и уничтожение «вражеских» формирований (на счёт уничтожения данных МО нет). БпЛА действовали полностью самостоятельно (это пока невозможно), находили цели, доразведывали их, обозначали объекты «противника» для авиации и артиллерии. По некоторым данным, применялись и ударные версии БЛА (МО об этом не сообщало). Результаты действий БпЛА МО пока не разглашало.

Учения «Центр-2019» стали знаковым событием для военного строительства России. Проведено большое количество различных экспериментов, хотя самые интересные моменты учений остались в тени. Но в любом случае «Центр» показал, что в ВС идет постоянная работа. Ее задача – сделать ВС РФ наиболее соответствующими современным угрозам [3].

8 октября вышла статья А. Храмчихина, где он сообщил, что в учениях «Центр-2019» была задействована, очевидно, вся группировка войск ЦВО ВС РФ: 2-я ОА (штаб в Самаре, развернута в По-

волжье) и 41-я ОА (штаб в Новосибирске, развернута на Урале и в Сибири), 201-я ВБ в Таджикистане (подчиняется ЦВО), ВКС ЦВО (включая ЗРВ). Также там участвовало ряд частей и соединений, не входящих в состав ЦВО.

В учениях приняли участие 90-я ТД (Чебаркуль Челябинской обл.), 15-я (Самара), 21-я (Тоцкое Оренбургской обл.) и 74-я (Юрга Кемеровской обл.) ОМСбр, 55-я ОМСбр (горная) (Кызыл), 31-я ДШбр (Ульяновск), 92-я (Тоцкое) и 119-я (Еланский, Екатеринбург) Рбр с ОТРК «Искандер-М», 120-я (Юрга) и 385-я (Тоцкое) Абр, 297-я ЗРбр (Леонидовка Пензенской обл.) с ЗРК «Бук-М2», 17-я бригада АА (Каменск-Уральский Свердловской обл.) с вертолетами Ми-24 и Ми-8, 2-й БАп (Шагол, Челябинск) с Су-34, 712-й (Канск, Красноярский край) и 764-й (Большое Савино, Пермь) ИАп с перехватчиками МиГ-31. Из соединений и объединений, не входящих в состав ЦВО, были задействованы, в частности, Каспийская флотилия (в т.ч. 177-й полк морской пехоты), 98-я ВДД (Иваново).

Подразделения 119-я Рбр, 21-й ОМСбр (МО РФ о переброске 21-й ОМСбр в Казахстан не сообщало) и 55-й ОМСбр перебрасывались на полигоны в Казахстане (Шыгыс, Сары-Шаган, Терис-Ашыбулак), где действовали совместно с частями казахской армии (в т.ч. с Рбр,

оснащенной ТРК «Точка-У»). В то же время корабли ВМС Казахстана проводили маневры совместно с силами Каспийской флотилии. 201-я ВБ отрабатывала задачи в месте дислокации – в Таджикистане на полигоне Ляур совместно с ВС этой страны. Российский контингент в Киргизии совместно с ее ВС проводил учения на полигоне «Эдельвейс», всего здесь были задействованы до 500 российских и киргизских военнослужащих.

На полигоне Ашулук в Астраханской обл. отрабатывались действия ВВС и ПВО. Для решения задач ПВО применялись ЗРС С-300ПС/ПМ и С-400, ЗРПК «Панцирь-С1», истребители МиГ-29, Су-27, Су-35С. Кроме того, для действий авиации на территории Алтайского края, Оренбургской, Челябинской, Кемеровской и Курганской обл. было подготовлено 12 запасных аэродромов для обеспечения перебазирования и рассредоточения боевых самолетов. Широко применялись БЛА «Орлан», «Груша», «Тахион», «Форпост». Они были интегрированы с комплексом разведки, управления и связи «Стрелец».

Основная часть учений «Центр-2019» прошла на полигоне Донгуз в Оренбургской обл., куда были переброшены соединения 2-й армии ЦВО (15-я и 21-я ОМСбр, 31-я ОДШбр (входит в состав ВДВ, а не 2-й ОА), 92-я Рбр, 385-я Абр,

297-я ЗРбр и др.), подразделения 90-й ТД, 17-я бр АА, 98-я ВДД. Здесь же были развернуты иностранные контингенты. На полигоне присутствовали президенты В. Путин и С. Жээнбеков, министры обороны, в т.ч. РФ и КНР.

Сценарий учений предполагал появление на юго-западе от России псевдоисламского государства, которое начинает агрессию против РФ, причем эта агрессия осуществляется в форме классического военного вторжения с применением бронетехники, авиации, крылатых и баллистических ракет, ударных БЛА на глубину до 150 км. Для отражения агрессии создается группировка из состава ВС РФ, КНР, Казахстана, Киргизии, Индии и Пакистана. Контингенты Таджикистана и Узбекистана действовали отдельно (как отдельно, когда они оба «воевали» на полигоне Донгуз, а ВС Таджикистана совместно с ВС РФ – на полигонах Ляур и Самбули?).

Особенностью учений на полигоне Донгуз стала высадка воздушного десанта численностью до 5 тыс. чел. (по данным МО – 4 тыс. чел. ВДВ РФ) Более 2 тыс. десантников и до 200 ед. ВВТ (парашютно-десантный полк в полном составе) 98-й ВДД были выброшены с 71 самолета Ил-76. Кроме того, с 4-х Ил-76 и 1 У-9 была сброшена рота (96 чел., 12 БМД) ВДВ НОАК. Со 128 вертолетов Ми-8, Ми-26 и

Ми-24 произведена высадка 31-й ОДШбр ВДВ РФ, а также десантно-штурмовой роты ВС Киргизстана и отряда спецназа ВС Пакистана. Огневую поддержку осуществляли вертолеты Ми-24, Ми-35, Ми-28Н и Ка-52. Впервые (для ВС России) отработана переброска на внешней подвеске вертолета Ми-8 гаубиц Д-30 (вес 3,2 т). Также в тыл «противника» забрасывались группы спецназа общей численностью до 100 чел.

15-я ОМСбр 2-й ОА ЦВО имеет статус миротворческой, хотя в этом качестве никогда не применялась. На учениях «Центр-2019» совместно с ней действовали подразделения НОАК, ВС Казахстана, Индии и Пакистана.

Общая численность иностранных контингентов на учениях составила до 2250 чел. (до 2% количества задействованного личного состава). Из них до 1,6 тыс. (до 70% численности иностранных контингентов) составили китайские подразделения, представлявшие Западное командование НОАК. На вооружении они имели до 300 ед. ВВТ (танки Туре 96, БМП Туре 04), не менее 30 самолетов (бомбардировщики Н-6 и ЈН-7, истребители Ј-10, Ј-11, Ј-16, Су-30, самолеты ДРЛО КЈ-500) (о самолётах Ј-10, Ј-16, Су-30, КЈ-500 МО РФ не сообщало) и вертолетов (Z-10, Ми-17). Индию представляли 140 человек, Пакистан – 90.

В военном плане учения «Центр-2019» стали важным мероприятием боевой подготовки ВС РФ (не только ЦВО). Широкое применение БпЛА, новых систем связи, управления, РЭБ, крупный воздушный десант, переброска больших контингентов войск на значительные расстояния говорит о быстром развитии тактики, оперативного искусства, мобильности, технического оснащения ВС России.

Сложнее оценить политическую сторону учений, которая характеризовалась в первую очередь участием иностранных контингентов.

Так, существует целый ряд вариантов того, кто именно подразумевается под агрессивным псевдоисламским государством на юго-западе от России. Это могут быть Турция, любая из монархий Персидского залива (в первую очередь, Саудовская Аравия) или их коалиция, Сирия или Ирак в случае захвата власти в них исламистами (автор не упомянул Иран, и наиболее вероятные кандидатуры: ИГ и Афганистан). Не исключено, что условным противником может быть также Украина (тут фантазия автора зашкалила), хотя даже псевдоисламской страной она вряд ли станет (спасибо и на этом). Хотя очевидно, что озвученный для прессы сценарий учений «Центр-2019» – фантастический. Существовал реалистический сце-

нарий, который можно определить по практическим действиям войск.

Ни одна из стран, участвовавших в учениях «Центр-2019», не будет воевать на стороне РФ из-за отсутствия политического интереса, а применительно к странам Центральной Азии – и военного потенциала. Это подтверждается тем, что последние, а также Индия и Пакистан представили на учения чисто символические контингенты, участие которых в учениях не имело военного смысла, а единственным политическим аспектом стало поддержание нормальных отношений с Москвой, что не означает желания воевать на ее стороне. Некоторым исключением является Казахстан, который рассматривает возможность оборонного союза с Россией, но только для обеспечения собственной безопасности, а не для того, чтобы участвовать в российских военных кампаниях. И, разумеется, действия индийского и пакистанского подразделений на разных флангах российской 15-й миротворческой ОМСбр на полигоне Донгуз не способствовали сближению Дели и Исламабада.

Что касается Китая, то политический смысл его участия в учениях тот же, что и остальных стран-участниц – стремление не ссориться с Москвой. Возможно, у китайцев был и военный смысл – дальнейшее изучение потенциального про-

тивника (или противников, в т.ч. Россию, Индию и Казахстан), а также будущего ТВД. И плюс – опробование на нём вооружения.

Учения «Центр-2019» подтвердили дальнейшее укрепление военной мощи России и то, что ШОС не может считаться ни военным, ни политическим союзом и не станет ими в обозримом будущем [4].

А 22 октября вышла ещё одна статья А. Храмчихина [5]. Там учения «Центр-2015» не упоминаются, но она имеет прямое отношение к определению реального «противника» ВС России и её партнёров на учениях.

Центральная Азия – естественное и очевидное направление китайской экспансии. Причин для этого много. Страны региона – бывшие и не устоявшиеся советские республики, поэтому лишать их независимости проще. Они малонаселенные, особенно в сравнении с Китаем и легко поглощаются демографическим путем. Эти страны владеют огромными запасами полезных ископаемых, но экономики, построенные на продаже природных богатств, слабы. Поэтому завоевывать их экономическим путем для Китая выгодно и просто. Кроме того, республики Центральной Азии имеют малые ВС, которые гигантская НОАК легко разобьёт.

Географически регион представляет собой огромный есте-

ственный мост из Китая в Европу (чем является часть Казахстана, расположенная к западу от р. Урал) и на Ближний Восток. Он также обеспечивает выход в «мягкое подбрюшье» России от Астрахани до Барнаула. Поэтому Центральная Азия очень важна для реализации растущих геополитических амбиций Китая, особенно для строительства «Одного пояса – одного пути».

Экономическая и демографическая экспансия КНР идет давно и успешно. Для нее Пекин уже приспособил структуры ШОС. Поэтому, вероятно, военные усилия Китаю вообще не понадобятся, но исключать этого нельзя.

ВС Таджикистана и Киргизии настолько слабее НОАК, что их нет смысла брать в расчет. Проблемой для китайцев здесь может стать лишь высокогорье Тянь-Шаня и Памира. Но при имеющемся соотношении сил не помогут никакие горы. Тем более что в Киргизии и Таджикистане уже и так много китайцев (пока как бы гражданских). Душанбе как член «Урумчийской четверки», возможно, уже позволил размещение китайских военных объектов.

ВС Казахстана – сильнейшие в Центральной Азии. Правда, против них Китаю хватит сил командования Западного ТВД и Синьцзянского ВО НОАК. Тем не менее, ВС Казахстана могут создать ки-

тайцам хоть какие-то проблемы, а большая территория потребует времени для оккупации. Ситуация для агрессии НОАК и здесь осложняется рельефом местности. Из Китая в Казахстан имеются лишь узкие проходы. Северный – вдоль р. Черный Иртыш, вокруг оз. Зайсан, которое становится серьезным препятствием для наземных сил вторжения. Далее к югу – Джунгарские ворота. В августе 1969 г НОАК уже попробовала через них пройти, что привело к бою у оз. Жаланашколь. Препятствиями для наступающих здесь станут оз. Алаколь, а затем Балхаш. Самым южным и наименее удобный – проход вдоль р. Или, которая затем впадает в Балхаш. Условия местности позволяют организовать там сильную оборону и нанести интервентам потери. Тем не менее, это лишь отсрочит поражение Казахстана. Артиллерия и авиация (при необходимости ракетные войска) НОАК рано или поздно пробьют любую оборону, а множество механизированных соединений обойдут любые преграды и вырвутся на оперативный простор, где остановить их не будет возможности. Если же Китай предварительно захватит Киргизию, это облегчит НОАК путь в Казахстан в обход всех узких мест. После чего появление китайских войск в Европе станет делом 1-2 недель. ВС Узбекистана и Туркмении сильнее

таджикских и киргизских, но слабее казахских. Впрочем, если остальные страны региона падут под китайскими ударами, у Ташкента и Ашхабада не возникнет желание сопротивляться. Тем более, что эти две страны не входят в военные блоки и не имеют союзников, поэтому спасти их некому.

Казахстан, Киргизия и Таджикистан – члены ОДКБ, и союзники у них есть. Главный из них – Россия, и в регионе развернуты её войска. Она также «стратегический партнер» Китая, т.е. Москве надо будет делать выбор между союзниками. Впрочем, вряд ли в России обрадуются появлению НОАК под Астраханью, Волгоградом, Челябинском, Тюменью и т.д. И придется принимать тяжелые и неприятные решения. Впрочем, если китайцы придут под Астрахань и Волгоград мирным путем (что гораздо вероятнее), Москва вряд ли сможет этому воспрепятствовать. Тем более, она не помешает бескровному проникновению Китая в страны Центральной Азии, не граничащие с Россией. А последствия будут одинаковыми и очень для России печальными [5].

Аналитики из Института международных отношений при правительстве Польши подготовили отчет о прошедших в 2019 г учениях ВС России. Согласно ему, мощь ВС России значительно возросла, а это может говорить только об од-

ном – Россия готовится к полномасштабному вооруженному конфликту без использования ядерного оружия. ВС РФ доказали способность действовать сразу на два фронта, проведя учения «Центр-2019» и «Щит Союза» совместно с Беларусью. Россия будет и в дальнейшем наращивать боевой неядерный потенциал, представляя угрозу для НАТО, её союзников и партнеров [6].

Определение состава войск (сил) ВС России и её партнёров на учениях.

На прошлогодние манёвры «Восток-2018» привлекались войска ВВО и ЦВО, СФ и ВДВ, а также часть сил ДА, ВТА, оперативно-тактической авиации ВКС и приняли участие 297 тыс. чел., 1000 ЛА, до 36 тыс. ед. ВВТ, 80 кораблей [7].

В предыдущих учениях «Центр» в 2015 г участвовали 95 тыс. чел., св. 7 тыс. ед. ВВТ, около 170 ЛА и 20 кораблей. На учениях «Центр-2019» было задействовано больше войск и вооружения, чем на учениях «Центр-2015», но меньше, чем на манёврах «Восток-2018» (надо учитывать, что в ЦВО меньше войск, чем в ВВО, к тому же учения «Центр-2019» были командно-штабными). МО России объявило, что к учениям «Центр-2019» было привлечено 128 тыс. чел., св. 20 тыс. ед. ВВТ, до 600 ЛА и 15 кораблей. Однако, как сообщил «источник, близкий к Минобороны», за-

явленные цифры в 128 тыс. участвующих военнослужащих не означают, что все они физически примут участие в розыгрыше самих боевых действий. Это численность личного состава воинских частей, так или иначе принимающих участие в учениях, при этом значительная часть останется в пунктах постоянной дислокации [8]. То же, очевидно, относится и к вооружению.

Причём в основном этапе учений на полигонах «Донгуз», «Тоцкий» и «Аданак» в европейской части РФ были задействованы всего до 12950 чел. (в т.ч. от РФ 10700 чел., от других стран 2250 чел.), до 900 ед. ВВТ (250 танков, 450 ББМ и 200 ед. артиллерии). Поэтому учения не подлежали наблюдению согласно международным соглашениям, т.к. там присутствовало менее 13 тыс. чел. войск, 300 танков, 500 ББМ и 250 ед. артиллерии [9].

Полигоны, на которых происходили учения «Центр-2019» и действующие там формирования ВС РФ приведены в таблице [10].

ВС России задействовали на полигонах РФ:

Донгуз: от СВ формирования 90-й ТД (св. 1000 чел. и 500 ед. ВВТ), 15-й ОМСбр (500 ед. ВВТ) и 21-й ОМСбр, 92-й Рбр, 385-й и 120-й Абр, 397-й ЗРбр, сводный огнёмётный б-н ЦВО, от ВДВ: 331-й ВДп 98-й ВДД из ЗВО (1500 чел. и 200 ед. ВВТ),

Таблица 10

Полигон	Вид ВС	Страна	Часть света	Область/регион	Формирования соединений ВС России
Донгуз	СВ	Россия	Европа	Оренбургская	90 ТД 41-й ОА или ЦВО 2-я ОА:21 ОМСбр, 15 ОМСбр, 92 Рбр, 385 Абр, 397 ЗРбр 41-я ОА: 120 Абр ВДВ: 98 ВДД, 31 ДШбр, 45 брСпН
Тоцкий	СВ	Россия	Европа	Оренбургская	21 ОМСбр 2-й ОА
Аданак	ВМФ	Россия	Европа	респ. Дагестан	177 ОпМП КФл
Чебаркульский	СВ	Россия	Азия	Челябинская	90 ТД 41-й ОА или ЦВО
Юргинский	СВ	Россия	Азия	Кемеровская	74 ОМСбр 41-й ОА:
Алейский	СВ	Россия	Азия	Алтайский край	35 ОМСбр 41-й ОА:
Сафакулево	ВКС	Россия	Азия	Курганская	
Ашулук (ПВО)	ВКС	Россия	Азия	Астраханская	
Шыгыс	СВ	Казахстан	Азия	Восточно-Казахстанская	30 ОМСбр 2-й оА
Терис-Ашыбулак	СВ	Казахстан	Азия	Жамбылская	55 ОМСбр 41-й ОА:
Айша Биби	СВ	Казахстан	Азия	Жамбылская	55 ОМСбр 41-й ОА:
Сары-Шаган	СВ	Казахстан	Азия	Карагандинская	119 Рбр 41-й ОА:
Эдельвейс	СВ	Кыргызстан	Азия	Иссык-Кульская	55 ОМСбр 41-й ОА:
Ляур	СВ	Таджикистан	Азия		201 ВВ ЦВО

подразделения 31-й ДШбр из ЦВО (500 чел.), 45-й брСпН из ЗВО (80 чел. и 1 тыс. ед. ВВТ. Всего от ВДВ заявлено 4 тыс. чел.).

Тощий: от СВ подразделения 21-й ОМСбр. Бригада там дислоцируется, но данных о её действиях на этом полигоне МО РФ не предоставило. Возможная причина – там испытывались новые системы артиллерии, но не исключено, что полигон присчитали для преувеличения масштабности учений.

Аданак: от ВМС подразделения 177-й бригады морской пехоты Каспийской флотилии ЮВО. Всего от Кфл было 6 тыс. чел., 150 ед. ВВТ и 15 кораблей.

Чебаркульский: от СВ часть формирований 90-й ТД Она там дислоцируется, но данных о её действиях на этом полигоне МО РФ не предоставило. Возможная причина – там испытывались новая бронетехника, но не исключено, что полигон присчитали для преувеличения масштабности учений.

Юргинский: от СВ подразделения 74-й ОМСбр (было переправлено через реку св. 100 ед. бронетехники и артиллерии).

Алейский: от СВ подразделения 35-й ОМСбр (1000 чел., 300 ед. ВВТ).

Ашулук: от войск ПВО ВКС подразделения 511-го и 568-го ЗРп, 340-го РТп 76-й дивизии ПВО, 590-го ЗРп и 341-го РТп 41-й дивизии ПВО, вооружённые ЗРС С-300 и С-400, ЗРПК «Панцирь-С».

Сафакулево (и Ертарский): от ВВС ВКС там наносили бомбовые удары 2 эскадрильи (20 Ту-22М3 и

Су-34). Всего же на учениях действовала авиация 14-й армии ВВС и ПВО, в т.ч. подразделения 21-й см. авиадивизии (2-го см. авиаполка с 24 Су-34, 712-го и 764-го истребительных авиаполков с 48 МиГ-31БМ в сумме), 17-й бр АА (часть 78 вертолётов, в т.ч. 20 Ми-24П), 337-го полка АА (часть 84 вертолётов, в т.ч. 24 Ми-24П), 999-й авиабазы РФ в Таджикистане (14 Су-25 и 2 Ми-8), а на оперативные аэродромы в Оренбургской обл. была переброшена эскадрилья Т-22М3 (6-9 ед.), св. 50 Су-30СМ, Су-35С и Су-34 (видимо из полков 303-й см. авиадивизии 11-й армии ВВС и ПВО ВВО), св. 10 вертолётов Ми-28Н и Ка-52 из вертолётных формирований 4-й армии ВВС и ПВО ЮВО. На учения Каспийской флотилии привлекались Су-27 3-го истребительного и Су-34 559-го бомбардировочного авиаполков 1-й см. авиадивизии 4-й армии ВВС и ПВО ЮВО, а также 20 вертолётов Ми-24 и Ми-8. Для выброски воздушного десанта было задействовано 5 авиаполков ВТА ВКС, имеющих всего до 80 самолётов Ил-76 (334-й, 196-й ВТАп 12-й ВТАД и 117-й, 708-й, 235-й ВТАп 18-й ВТАД, а также ЦБП и ПЛС ВТА).

Формирования специальных войск ЦВО включали подразделения 39-го ИСп 2-й ОА и 12-й ИСбр (3 тыс. чел.), 91-й бр У и 71-го узла связи 2-й ОА, 35-й бр У и 75-го узла связи 41-й ОА, а также 59-й бр У

ОП (1,5 тыс. чел., 600 ед. ВВТ), 18-й Обр РЭБ (1 тыс. чел., 300 ед. ВВТ).

ВС России задействовали за рубежом:

На полигонах Казахстана:

Шыгыс: от СВ подразделения 30-й ОМСбр (1000 чел., 300 ед. ВВТ).

Терис-Ашыбулак: от СВ сводная рота 55-й ОМСбр (г).

Айша Биби: от СВ сводная рота 55-й ОМСбр (г) и СВ Казахстана (130 чел. и 35 ед. ВВТ)

Сары-Шаган: от СВ подразделения 119-й Рбр.

На полигоне Киргизстана Эдельвейс: от СВ сводный 6-н 55-й ОМСбр (г) и СВ Киргизстана (700 чел. и 140 ед. ВВТ), от ВВС 20 ЛА.

На полигонах 201-й ВБ РФ в Таджикистана Ляур и Самбули: подразделения 201-й ВБ ЦВО (1000 чел.) [10]

Кроме России, в учениях участвовали ещё 7 стран ШОС (Китай, Казахстан, Таджикистан, Киргизстан, Узбекистан, Индия и Пакистан), из которых 3 страны были членами ОДКБ (Туркменистан, Киргизстан и Казахстан). Ещё одна страна-член ОДКБ (Беларусь) была в это время задействована в учениях «Щит Союза-2019», а Армения вообще участвовала. Т.е. это были, в основном, учения ШОС, хотя 3 члена ОДКБ (Туркменистан, Киргизстан и Казахстан), согласно легенде учений, находились на направлении главного удара «противника» (и в реальности они так-

же подвергаются угрозе), а учения велись и на их территории.

В основном эпизоде на полигоне Донгуз, кроме ВС РФ участвовали:

ВС Китая. Они прислали на учения сводную бригаду СВ и ВДВ (1600 чел., 300 ед. ВВТ), в т.ч. десантно-штурмовую роту ВДВ (96 чел. и 12 БМД), а также авиагруппу (28 ЛА) [4]. Среди наземного вооружения были танки ZTZ-96А, БМП ZBD-04А, БМД ZBD-03, 122-мм СГ PLZ-07А, 120-мм САО PPZ-10 и др., среди ЛА бомбардировщики Н-6К,

истребители-бомбардировщики JH-7А, истребители J-11В, транспортные самолёты Ил-76, Y-9 и вертолёты (ударные Z-10 и транспортные Ми-171) [2]. В то время как на манёврах «Восток-2018» от НОАК было 3,5 тыс. чел. 600 ед. ВВТ (танки ZTZ-99, БМП ZBD-96 и ZBL-09, 122-мм СГ PLZ-07 и PLS-09, 105-мм СПТП ZTL-11), 30 ЛА. (6 самолётов JH-7А и 24 вертолёт. Z-9, Z-19 и Ми-171) [7].

ВС Индии и Пакистана прислали отряды СпН в 140 и. 90 чел.

ВС Казахстана, Туркменистана, Киргизстана и Узбекистана прислали в сумме до 420 чел. Столько получилась, если от 2250 иностранных участников отнять 1830 чел. ВС Китая, Индии и Пакистана. Известно, что Киргизстан прислал десантно-штурмовую роту, а Узбекистан – св. 100 чел.. Судя по сумме

420 чел., ВС Казахстана, Туркменистана, Киргизстана и Узбекистана прислали каждый в среднем по сотне чел., т.е. по роте.

Кроме того, ВС Казахстана, Туркменистана и Киргизстана, совместно с ВС РФ, действовали на своих полигонах (Шыгыс, Сары-Шаган, Терис-Ащыбулак и Айша Биби в Казахстане, Эдельвейс в Киргизстане, Ляур и Самбули 201-й ВБ в Таджикистане).

ВС Казахстана заявили об участии в учениях св. 3 тыс. и 1,2 тыс. ед. ВВТ, но эти данные явно завышены. Механизированные подразделения СВ Казахстана действовали на полигонах Шыгыс (совместно с 30-й ОМСб РФ), Терис-Ащыбулак и Айша Биби (совместно с 55-й ОМСбр РФ), а ракетный расчёт осуществил пуск ТР «Точка» на полигоне Сары-Шаган, Катера ВМС Казахстана действовали совместно с КФл РФ. Всего ВС Казахстана включают 14 бригад СВ (танковую, 3 механизированные, 4 десантно-штурмовые, 3 артиллерийские, 3 инженерные) и ракетную часть, они имеют 39 тыс. чел (20 тыс. чел. СВ), до 1900 ед. ВВТ (300 танков, 976 ББМ, 611 ед. артиллерии, 12 ПУ ТРК), 104 боевых и 20 транспортных самолётов, 24 ударных и 40 транспортных вертолётов, а также 24 катера.

ВС Таджикистана (200 чел.) действовали на полигонах Ляур и Самбули совместно с подразделениями

201-й ВБ РФ. Всего ВС Таджикистана включают 5 бригад СВ (3 мотострелковые, десантно-штурмовую, артиллерийскую) и полк ПВО, они имеют 8,8 тыс. чел (7,3 тыс. чел. СВ), до 106 ед. ВВТ (37 танков, 46 ББМ, 23 ед. артиллерии), 4 самолёта L-39, 4 ударных и 11 транспортных вертолётов.

ВС Киргизстана действовали на полигоне Эдельвейс совместно с подразделениями 55-й МСбр. В разных эпизодах совместная группировка имела 500-700 чел., 50-140 ед. ВВТ, до 20 ЛА. Всего ВС Киргизстана включают 6 бригад СВ (3 мотострелковые, СпН, артиллерийскую и ПВО), они имеют 10,9 тыс. чел (8,5 тыс. чел. СВ), до 753 ед. ВВТ (150 танков, 375 ББМ, 228 ед. артиллерии), 4 самолёта L-39, 2 ударных и 8 транспортных вертолётов.

Узбекистан в ОДКБ не входит, и на его территории учения «Центр-2019» не проходили. Он лишь прислал 100 чел. на полигон Донгуз. Всего ВС Узбекистана включают 20 бригад СВ (танковую, 11 мотострелковых, горную, десантно-штурмовую, воздушно-десантную, СпН, 3 артиллерийские и РСЗО), они имеют 48 тыс. чел (24,5 тыс. чел. СВ), до 753 ед. ВВТ (340 танков, 758 ББМ, 487 ед. артиллерии), 45 боевых и 46 транспортных самолётов, 29 ударных и 69 транспортных вертолётов [10-12].

Группировки войск. Если на манёврах «Восток-2018» почти все

этапы проходили на полигонах ВВО, то на учениях «Центр-2019» войска действовали на полигонах ЦВО, ЮВО и за рубежом, причём на каждом была создана межвидовая или разнородная группировка сил и средств. На манёврах «Восток-2018» ВС учились создавать, формировать, управлять и организовывать на одном ТВД МТО межвидовой группировки из несколько общевойсковых армий. На учениях «Центр-2019» ВС усложнили задачу и были сформированы три межвидовые группировки. Одна (на базе 2-й ОА), действовала на Урале, вторая (на основе 41-й ОА) – в Сибири, а третья (на базе Каспийской флотилии) – в Дагестане и на Каспии. Также МО развернуло 3 разнородные группировки на базе бригад. Они действовали за пределами РФ в Казахстане, Киргизстане и Таджикистане. Впервые военные попытались управлять сразу несколькими группировками, разнесенными на сотни и тысячи километров.

Анализ учений «Центр-2019» показал, что в отличие от маневров «Восток-2018», они не так широко освещались в СМИ. В 2018 г перед маневрами были озвучены сценарии основных этапов учений, а для эпизода на полигоне Цугол показаны схемы и названы задачи частей и соединений. Нынче МО России провело лишь короткий брифинг для военных атташе и представите-

лей СМИ. Ход учений МО освещало неконкретно и фрагментарно, а то, что было на полигонах Чебаркульский и Тоцкий вообще осталось загадкой.

По легенде учений «Центр-2019», на юго-западе России было создано условное государство с развитыми ВС, которое предприняло попытки силового давления на РФ, что переросло в вооруженный конфликт. МО традиционно заявило, что это условное государство не имеет отношения к какой-то конкретной стране, что учения носят сугубо оборонительный характер и направлены исключительно на обучение войск ведению военных действий в современных условиях. Но всё это легенда, а то, о чём умолчало МО (настоящий сценарий учений) сообщили эксперты и сам ход учений. В частности, они назвали реальных условных противников, с которыми «сражались» ВС РФ и их партнёров.

Так, В. Мураховский прямо указал на Афганистан, где к власти после вывода войск США могут прийти талибы, и где сейчас собираются формирования ИГ.

А. Храмчихин назвал среди возможных условных противников чуть ли не весь Восток: Турцию, Саудовскую Аравию, монархии Персидского залива (и их коалиции), Сирию и Ирак (в случае захвата власти в них исламистами) и даже Украину!. Храмчихин не упо-

мянул лишь Иран, Афганистан с ИГ, и главное – ещё одну многолюдную страну с развитыми ВС (хотя её он регулярно называет в своих статьях, как потенциального агрессора против России). Какую же?

На учениях «Центр-2019» в Казахстане (полигон Шыгыс 18.09) мотострелковые подразделения ЦВО и ВС Казахстана совместно уничтожили превосходящие силы «противника». Они отразили нападение НВФ, прорвавших границу на востоке страны. Выполнение совместной задачи началось с отражения ударов авиации противника, уничтожения его воздушных десантов, аэромобильных групп и ДРГ.

Несложно понять, что превосходящие силы «НФВ», прорвавшие границу на востоке страны и активно применявшие авиацию, воздушные десанты, аэромобильные группы и ДРГ (а также баллистические и крылатые ракеты, танки и т.д.) могут принадлежать ВС только одной страны региона – КИТАЯ! Т.е. ВС России и Казахстана отрабатывали на учениях оборону от НОАК. Правда, ВС Китая на этих учениях в долгу не остались, и тоже кое к чему готовились (см. далее). А 20 сентября на Донгузе формирования ВС России и Китая уже совместно «отражали удар противника». Впрочем, партнёры публично клянутся друг другу в вечной дружбе, а сами носят за пазухой увесистые камни.

Что касается «сугубо оборонительного характера учений», то закончились они наступлением, главной ударной силой которого была 90-я танковая дивизия ЦВО. А её можно перевезти в ВВО, но ещё быстрее – в ЗВО и ЮВО, в т.ч. на границу с Украиной. Так что учения в финале имели вполне наступательный характер.

МО сообщило, что основные действия учений прошли на 8 полигонах в России (Тоцкий, Донгуз, Аданак, Ашулук, Чебаркульский, Сафакулево, Алейский и Юргинский). Однако о действиях войск ВС России на Чебаркульском и Тоцком полигонах МО ничего не сообщало, хотя «бои» на других полигонах оно описывало весьма подробно, и даже повторялось. Эти два полигона «принадлежат» главным ударным соединениям ЦВО (Чебаркульский – 90-й ТД, а Тоцкий – 21-й ОМСбр), причём часть формирований этих соединений были переброшены на полигон Донгуз. Возможная причина замалчивания та, что на Чебаркульском и Тоцком полигонах испытывалась секретная бронетехника и артиллерия на новых унифицированных платформах «Армата», «Курганец-25» и «Бумеранг» (танки Т-14, БМП Т-15, Б-11 и К-17, БТР Б-10 и К-16), а также СГ 2С35 «Коалиция», РСЗО «Ураган-1М» и др. На это же в своей статье намекнул П. Иванов: «Проведено большое количество

различных экспериментов, хотя самые интересные моменты учений остались в тени». Но также не исключено, что эти два полигона при считали для преувеличения масштабности учений.

На манёврах «Восток-2018» Россия пыталась напугать своих потенциальных противников огромным количеством якобы задействованных войск и вооружений (297 тыс. чел., до 36 тыс. ед. ВВТ, св. 1000 ЛА, и 80 кораблей), во что мало кто поверил, а также имитацией союза с Китаем. Объём задействованных войск и вооружений на учениях «Центр-2019» был меньше (128 тыс. чел., до 20 тыс. ед. ВВТ, св. 600 ЛА, и 15 кораблей), но тут Россия намеревалась всех испугать большим числом стран-участниц (РФ плюс 7 партнёров и союзников), количеством полигонов (св. 15, в т.ч. 7 за рубежом) и пространственным размахом. Число стран-участниц должно было продемонстрировать, что Россия имеет много партнёров и союзников в Центральной Азии, а количество полигонов и размах учений – возможности по переброске, управлению и обеспечению группировок войск (сил) на значительных расстояниях.

Но союзников по ОДКБ (которая военным союзом является лишь формально) было только 3, а остальные 4 страны были партнёрами по ШОС, которая военным

союзом вообще не является. При этом 5 из 7 союзников и партнёров России представили на учения чисто символические контингенты. Исключением был Китай, который выделил для эпизода на Донгузе 1600 чел. и 300 ед. ВВТ. А Казахстан, Киргизстан, Туркменистан, Узбекистан, Индия и Пакистан выделили для эпизода на Донгузе примерно по 100 чел. от каждой страны. Совместно с подразделениями ВС РФ на территории Киргизстана и Туркменистана действовали незначительные контингенты этих стран, что объясняется малыми размерами их ВС (10900 и 8800 чел.) И лишь Казахстан выделил для учений 3000 чел. и 1200 ед. ВВТ, да и то на бумаге. Отсюда ясно, что ни одна из стран, участвовавших в учениях «Центр-2019», не будет воевать на стороне РФ (из-за отсутствия политического интереса). Некоторым исключением является Казахстан, который рассматривает возможность оборонного союза с Россией, но только для обеспечения собственной безопасности, а не для того, чтобы участвовать в российских военных кампаниях.

ВС Китая на учениях преследовали свои цели. Они задействовали вдвое меньше войск (1600 чел. против 3500) и ВВТ (300 ед. против 600), чем на манёврах «Восток-2018», зато опять опробовали своё вооружение на этом ТВД, причём, в основном, не то, что было в

2018 г. Если на манёврах «Восток-2018» использовались танки ZTZ-99, БМП ZBD-96 и ZBL-09, СГ PLZ-07 и PLS-09, СПТП ZTL-11, самолёты JH-7A и вертолёты Z-9, Z-19 и Ми-171, то на учениях «Центр-2019» – танки ZTZ-96A, БМП ZBD-04A, БМД ZBD-03, СГ PLZ-07A, САО PPZ-10, самолёты JH-7A, H-6K, J-11B, Ил-76, Y-9, вертолёты Z-10 и Ми-171. Необходимо отметить, что это китайское вооружение не хуже, а некоторые образцы порой даже современнее и эффективнее, чем российские того же класса. Например, танки ZTZ-96A соответствуют Т-72Б3, БМП ZBD-04A превосходят БМП-2/2М, БМД ZBD-03 соответствуют БМД-2, СГ PLZ-07A соответствуют «Гвоздике», а САО PPZ-10 вообще не имеет российского аналога.

Об отношении руководства приглашённых стран к учениям говорит и то, что на основном эпизоде (полигон Донгуз), на трибуне, кроме министров обороны стран-участниц, военных атташе и др. присутствовали всего лишь 2 президента: России и Киргизстана, а остальные не удосужились приехать. Это можно считать политическим фиаско Кремля.

Боевые возможности ЦВО. На учениях от соединений ЦВО действовали, в основном, сводные б-ны (д-ны) и роты (батареи), которые обозначали войска – для командно-штабных учений большего

не надо. Но гораздо больший интерес представляют возможности ЦВО противостоять реальному, а не условному противнику в настоящих военных действиях, а не на полигонах учений.

Анализ организации и вооружения войск (сил) ЦВО показал, что округ включает 2 общевойсковые армии СВ, имеющие в сумме 6 отд. мотострелковых бригад (тяжёлую, 2 типовые, среднюю, лёгкую и горную), 10 других бригад (2 ракетные, 2 артиллерийские, 2 зенитные ракетные, 2 управления, 2 МТО) и 3 отд. полка (инженерно-сапёрный и 2 РХБЗ). Кроме того, в округе есть танковая дивизия (возможно, входит в одну из армий), военная база в Таджикистане и 13 отд. бригад (2 СпН, реактивная, зенитная ракетная, 2 управления, инженерная, РХБЗ, РЭБ, радиотехническая ОсН, 3 железнодорожные), 2 узла связи, ряд баз хранения (в т.ч. 5, с вооружением которых можно сформировать 3 мотострелковые и 2 артиллерийские бригады, а также противотанковый полк) и другие формирования.

2-я ОА имеет 21-ю (тяжёлую), 15-ю (среднюю) и 30-ю (лёгкую) ОМСбр и 5 других бригад (92-ю Рбр, 385-ю Абр, 297-ю ЗРбр, 91-ю бр У, 105-ю МТО), 2 отд. полка (39-й ИСп и 2-й Оп РХБЗ), а также 71-й узел связи.

В армии до 13,5 тыс. чел., 91 танк, 354 ББМ (в тч. 127 БМП-2 и

184 БТР-82А), 159 ед. артиллерии (в т.ч. 84 СГ «Мста-С» и 8 СМ «Тюльпан», 30 РСЗО «Град» и 8 «Ураган», 3 ТОС-1А), 47 СПТРК «Штурм-С», 72 БМ/СОУ/ПЗУ ЗРК (12 «Тор», 12 «Оса», 12 «Стрела-10», 36 «Бук-М2»), 14 ЗПРК «Тунгуска».

41-я ОА имеет 35-ю и 74-ю (типовые), 55-ю (горную) ОМСбр и 5 других бригад (119-ю Рбр, 120-ю Абр, 61-ю ЗРбр, 35-ю бр У, 106-ю МТО), 10-й Оп РХБЗ и 75-й узел связи. Возможно, в армию входит 90-я ТД.

В армии (без 90-й ТД) до 15 тыс. чел., 82 танка Т-72БА/БЗ, 342 БМ (в т.ч. 240 БМП-2), 213 ед. артиллерии (в т.ч. 72 СГ «Мста-С» и 36 «Акация», 12 СП «Пион», 36 РСЗО «Град» и 8 «Ураган», 3 ТОС-1А), 24 СПТРК «Штурм-С» и 18 «Хризантема», 18 ПТП «Рапира», 69 БМ/СОУ/ПЗУ ЗРК (12 «Оса», 12 «Стрела-10», 45 «Бук-М1»), 12 ЗПРК «Тунгуска».

По числу бойцов и ВВТ 41-я и 2-я ОА фактически представляет собой мотострелковые дивизии с уменьшенным вдвое числом танков и усиленной ПВО.

90-я ТД имеет по штату до 10 тыс. чел, 314 танков Т-72БМ/БЗ, 263 БМП (213 БМП-2/2М, 50 БТР-82А), 172 ед. артиллерии (42 миномёта «Сани», 108 СГ «Акация», 22 РСЗО «Град»), 16 ЗРК «Тор» и 16 «Стрела-10», 16 ЗПРК «Тунгуска». Это главная ударная сила округа, и крупное тяжёлое соединение, кото-

рое может использоваться для усиления других округов. Танки Т-72БМ, СГ «Акация», РСЗО «Град», БМП-2, устарели, начато перевооружение на БМП-2М. На учениях танковый полк дивизии наступал на полигоне Донгуз 20.09 на направлении главного удара.

201-я ВБ имеет 3,7 тыс. чел., 30 танков Т-72, 154 БМ (в т.ч. 34 БМП-2, 79 БТР-82А), 129 ед. артиллерии (42 миномёта «Сани», 27 СГ «Гвоздика», и 36 «Акация», 12 РСЗО «Град» и 12 «Ураган»), ЗРК «Оса» и «Стрела-10», ЗСУ «Шилка» и ЗУ-23, 4 вертолёта (2 Ми-24 и 2 Ми-8). Большинство вооружения, кроме БТР-82А, устарело (особенно зенитные средства), но для противодействия НВФ из Афганистана оно считалось достаточным. Впрочем, после учений МО решило усилить ПВО д-ном ЗРС С-300ПС. На учениях (полигоны Ляур и Самбули в Таджикистане) подразделения 201-й базы и ВС Таджикистана провели операцию по блокированию и уничтожению НВФ при попытке перейти границу.

Всего в СВ ЦВО до св. 50 тыс. чел., 517 танков Т-72Б/БЗ, 1113 БМ (в т.ч. 614 БМП-2 и 313 БТР-82А), 711 ед. артиллерии (в т.ч. 27 СГ «Гвоздика», 180 «Акация» и 156 «Мста-С», 12 СП «Пион» и 8 СМ «Тюльпан», 100 РСЗО «Град» и 52 «Ураган», 15 ТОС-1А), 71 СПТРК «Штурм-С» и 18 «Хризантема», 18 ПТП «Рапира», 233 БМ/СОУ/ПУ/

ПЗУ ЗРК (28 «Тор», 24 «Оса», 52 «Стрела-10», 81 «Бук-М2», 36 С-300В4), 34 ЗПРК «Тунгуска».

По числу бойцов и вооружения СВ округа фактически представляет собой 3 общевойсковые дивизии с усиленной ПВО. Но на учениях от соединений округа действовали, в основном, сводные б-ны (д-ны) и роты (батареи).

Отдельные мотострелковые бригады ЦВО имеют:

21-я: 4,3 тыс. чел., танки Т-72БА/БЗ, БМП-2/2М, СГ «Мста-С», РСЗО «Град», СПТРК «Штурм-С», ЗРК «Тор-М1» и «Стрела-10», ЗПРК «Тунгуска». Это тяжёлая универсальная бригада с увеличенным числом танков. Танки Т-72БА, БМП-2 и РСЗО «Град» устарели, начато перевооружение на БМП-2М. На учениях (полигон Донгуз 20.09) танковые б-ны бригады обеспечили огнём отход 15-й ОМСбр.

15-я: 2,16 тыс. чел., БТР-82АМ, миномёты «Василёк» и «Поднос», ЗРК «Оса» и «Стрела-10», ЗПРК «Тунгуска». Это средняя бригада для миротворческих целей, без танков, СГ и РСЗО. Для миротворческих операций ей не хватает БА MRAP, а для общевойсковых операций – танков, СГ и РСЗО. На учениях (полигон Донгуз 20.09), с целью вовлечения «противника» в «огневой мешок» подразделения бригады отошли на подготовленный оборонительный рубеж, а затем нанесли ему огневое пораже-

ние для создания условий для наступления полка 90-й ТД.

30-я: до 2 тыс. чел., БТР-82А, пикапы «Патриот», миномёты «Поднос» и «Сани», гаубицы Д-30, РСЗО «Град», пушки «Рапира», ПТРК «Конкурс». Это лёгкая мобильная бригада без танков и СГ создана по сирийскому опыту, и её колёсное ВВТ достаточно мобильно для быстрой переброски за рубеж и эффективно для борьбы с НВФ. На учениях подразделения бригады были переброшены на полигон Шыгыс (Казахстан). 17.09 мобильные группы бригады вели разведку на вооружённых пикапах «Патриот», нанесли удар во фланг «противника» и уничтожили его. 18.09 ПТ пушки «Рапира» бригады остановили атаку танков и заминированных автомобилей «противника» и уничтожили их. Затем подразделения бригады и ВС Казахстана совместно уничтожили превосходящие силы «противника», наступающие с востока, применив тактику маневренной обороны. 19.09 подразделение РСЗО «Град» бригады уничтожило бронетехнику и живую силу «противника». Т.е. эта новая бригада отрабатывала переброску и разные виды боевых действий.

35-я: св. 4 тыс. чел., танки Т-72БМ, БМП-2, миномёты «Сани», СГ «Мста-С», РСЗО «Град», ПТП «Рапира», СПТРК «Штурм-С», ЗРК «Бук-М1» и «Стрела-10», ЗПРК

«Тунгуска». Это типовая общевойсковая бригада, её танки Т-72БМ, БМП-2 и РСЗО «Град» устарели. На учениях (полигон Алейский 18.09) бригада маневренной обороной сорвала наступление «противника».

74-я: св. 4 тыс. чел., танки Т-72Б3, БМП-2/2М, миномёты «Сани», СГ «Акация», РСЗО «Град», ПТП «Рапира», СПТРК «Штурм-С», ЗРК «Оса» и «Стрела-10», ЗПРК «Тунгуска». Это типовая общевойсковая бригада, БМП-2, СГ «Акация», РСЗО «Град», ПТП «Рапира» и ЗРК «Оса» устарели, начато перевооружение на БМП-2М и БМП-3. На учениях (полигон Юргинский 19.09) подразделения бригады вели маневренную оборону с дальнейшим переходом в наступление. В ходе его они переправились через р. Томь и обеспечили выдвижение главных сил на рубеже развёртывания. Затем при поддержке артиллерии и авиации они провели наступление по разгрому «противника».

55-я: 1,5 тыс. чел., БТР-80, БА «Тигр-М СпН», миномёты «Сани», САО «Нона-СВК», Это лёгкая горная бригада без танков и СГ тоже создана по сирийскому опыту, и её колёсное ВВТ достаточно мобильно для быстрой переброски за рубеж и эффективно для борьбы с НВФ в горной местности. На учениях 17-20 сентября (полигоны Террис-Ащыбулак и Айша Биби в Казахстане и Эдельвейс в Киргизстане) подразделения бригады и СВ этих

стран отрабатывали совместные действия по борьбе с НВФ в горной местности.

Вооружение СВ ЦВО. Новое вооружение СВ на учениях почти не применялось, т.к. в округе его было мало. Использовалось существующее вооружение (устаревшее и модернизированное) следующих формирований:

- общевойсковых: танки Т-72Б и Т-72Б3, БМП-2 и БМП-2М (в 74-й ОМСбр и БМП-3), БТР-80 и БТР-82А, СГ «Акация» и «Мста-С», миномёты «Сани», РСЗО «Град» и «Ураган», СПТРК «Штурм-С», ПТП «Рапира», ЗРК «Оса», «Тор» и «Стрела-10», ЗПРК «Тунгуска» и ПЗРК «Игла-С»;
- миротворческой ОМСбр: БТР-82АМ, миномёты «Василёк» и «Поднос», ЗРК «Оса» и «Стрела-10», ЗПРК «Тунгуска».
- лёгкой ОМСбр: пикапы «Патриот» спулёмётами, гранатомётами АГС-17 и ПТРК «Конкурс», гаубицы Д-30, пушки «Рапира»;
- горной ОМСбр: БА «Тигр-М», миномёты «Сани», САО «Нона-СВК»;
- ВДД: БМД-2, БТР-Д, САО «Нона-С», СПТРК «Робот», ЗУ «Скрежет»;
- новой аэромобильной бригады: автомобили УАЗ с миномётами «Сани», пикапы «Нива» (с миномётами «Поднос», гранатомётами АГС-17 и

пулемётами «Корд»), автомобили «Нива» и «Эскадрон», гаубицы Д-30;

- артиллерийских и ракетных бригад: СГ 2С19 «Мста-С», СМ «Тюльпан», РСЗО «Ураган», СПТРК «Штурм-С» и «Хризантема», ПТП «Рапира», ОТРК «Искандер-М»;
- огнётного б-на: ТОС-1А «Солнцепёк»;
- зенитных ракетных бригад: в одной ЗРК «Бук-М1» (началась замена на «Бук-М3»), в другой – «Бук-М2».
- инженерных: минные заградители ГМЗ-3, вертолёты Ми-8 с системами минирования ВСМ-1, миноискатели «Коршун» и ИМПС, защитные костюмы «Доспех», установки разминирования УР-77 и УР-83П, машины разграждения ИМР-3, надувные макеты танков и ПУ ЗРС, новые роботы (тральный «Уран-6» и пожарный «Уран-14»);
- РХБЗ: дымовые машины ТДА-1/3;

Единственным образцом нового вооружения СВ, упомянутым МО, был применённый 20 сентября на полигоне Донгуз ЗРПК «Сосна» (он не принят на вооружение). Не исключено, что на Чебаркульском и Тоцком полигонах испытывались новая бронетехника и артиллерия на унифицированных платформах «Армата», «Курганец-25» и «Бумеранг» (см. выше).

Однако доля новых и модернизированных средств связи, управления, разведки и РЭБ (а они были главными на этих СКШУ) оказалась больше, чем доля нового вооружения. Ими были оснащены следующие формирования:

- управления и связи: новые цифровые радиорелейные станции Р-416 и Р-419Л1, телекоммуникационные комплексы «Редут-2УС», защищённые сотовые телефоны «Оса» и «Шмель», радиостанции Р-187П «Азарт» и радиостанции средней мощности Р-166 на шасси КамАЗ и БТР-80, аппараты режимной связи «Престиж» и «Поликом», волоконно-оптические кабели, станции Р-160-0,5 и комплексы П-240И-4 «Переселенец», комплексы «Стрелец» в современной экипировке, КШМ Р-149 АКШ-1 и Р-439-МД2 на шасси БТР, автоматизированные КП АПЕ-5.
 - РЭБ: комплексы «Красуха-С4» «Красуха-2.О», «Житель» и «Борисоглебск»;
 - беспилотной авиации: БпЛА «Груша», «Элерон-3», «Тахион», «Орлан-10», «Форпост». Возможно, испытывались ударные БпЛА «Корсар» и «Катран».
- От ВКС на учениях применялись существующие самолёты Ту-22М3, Су-34, Су-25СМ, Су-24М, Су-24МР, Су-27, Су-30СМ, Су-35С, МиГ-31БМ и Ил-76, вертолёты Ми-

24, Ми-28Н, Ми-35М, Ка-52, Ми-8МТ, Ми-8АМТШ, Ми-26, ЗРС С-300 и С-400, ЗРПК «Панцирь-С», РЛС «Небо-М», «Каста», «Подлет». Не исключено, что на полигоне войск ПВО Ашулук испытывались новые ЗРС С-500 и С-350, а на полигоне ВВС Сафакулево – новые истребители Су-57.

От ВМФ на учениях применялись существующие корабли и катера КФл: РК пр. 11661 и 11661К, МРК пр. 21631, РКА пр. 12411Т, МАК пр. 21630 и 12411, АК пр. 1204, БТЩ пр. 12650 и 1265, РТЩ пр. 10750 и 697ТБ, ДК пр. 21820, 1176 и 11770, ПДК пр. 21980 а также вспомогательные суда. Участвовал 177-й Оп МП с БТР-82А, САО «Нона-С», гаубицами Д-30, РСЗО «Град», ПТ пушками «Рапира», ПТРК «Метис» и «Фагот».

Анализ вооружения ЦВО показал, что перевооружение округа на новые и даже модернизированные образцы СВ ведётся по остаточному принципу. В первую очередь они поступают в приоритетные округа – ЮВО и ЗВО. Так, в ЦВО только половина танков – модернизированные Т-72Б3 (остальные Т-72А/Б), лишь треть БМП – модернизированные БТР-82А (остальные – БМП-2, и только начали поступать БМП-2М и БМП-3), менее половины СГ – относительно современные «Мста-С» (остальные «Акации» и даже «Гвоздики»), РСЗО «Град» и «Ураган» –

устаревшие, однако ОТРК «Искандер-М» – новые. Новые СПТРК «Хризантема» составляют лишь пятую часть (остальные – «Штурм-С») и даже сохранились старые ПТП «Рапира». Правда есть модернизированные ЗРС С-300В4 и «Бук-М2», но новые ЗРК «Бук-М3» лишь начали поступать.

Однако формирования управления и связи, РЭБ и разведки, в т.ч. БПЛА оснащались новой техникой значительно активнее.

От ВКС на учениях применялись относительно новые самолёты Су-34, Су-30СМ, Су-35С, модернизированные Ту-22М3, Су-25СМ, МиГ-31БМ и устаревшие Су-24М, Су-24МР, Су-27, Ил-76, а также новые вертолеты Ми-28Н, Ми-35М, Ка-52, Ми-8АМТШ и устаревшие Ми-24, Ми-8МТ, Ми-26. Однако 14-я армия ВВС и ПВО ЦВО имеет лишь бомбардировщики Су-34 и перехватчики МиГ-31БМ, вертолёты Ми-24, Ми-8 и Ми-26, а остальные ЛА (Су-25СМ, Су-24М, Су-24МР, Су-27, Су-30СМ, Су-35С, Ми-28Н, Ми-35М, Ка-52), пришлось перебрасывать из других округов. Из семи зенитных ракетных полков войск ПВО ВКС округа только два (29%) оснащены современными ЗРС С-400, а остальные полки – имеют устаревшие С-300ПС/ПМ. В округе всего 12 ЗРПК «Панцирь-С».

От ВМС применялись новые ракетные и малые ракетные корабли

(4 с КР «Калибр»), малые артиллерийские корабли и десантные катера, устаревшие артиллерийские катера и тральщики.

Группировка ВС НОАК в регионе (командование Западного ТВД) включает от СВ Синцзянский ВО, а также 76-ю и 77-ю армейские группы. Всего это 4 дивизии (мотопехотная, легкая механизированная и 2 горнопехотные), 12 общевойсковых бригад (6 танковых и 6 пехотных), а также 18 других бригад (3 артиллерийские, 3 ПВО, 3 СпН, 3 АА, 3 инженерные, 3 МТО). ВВС командования включают 3 дивизии (бомбардировочную, истребительную, транспортную) и 2 базы с 5-ю бригадами (штурмовая и 4 истребительные) [11]. Также в регион могут быть переброшены бригады СВ, ВДВ, ВВС и ракетных войск НОАК из командований других ТВД. Но даже без них в регионе дислоцируется 8 китайских расчётных дивизий СВ (св. 900 танков) против 3-х российских (св. 500 танков) и 4 расчётные китайские дивизии ВВС (250 боевых самолётов). против 1 российской авиадивизии и 1 авиабазы (86 боевых самолётов).

На Алтае Россия имеет короткую границу с КНР (50 км), но СВ НОАК пройти здесь будет сложно. Однако они могут нанести удар по России через территории Казахстана и Монголии. ВВС и ракетные войска НОАК также могут достать до значительной части России. Объ-

ектами агрессии со стороны Китая также могут стать члены ОДКБ Казахстан, Киргизстан, Таджикистан (а затем «многовекторный» Узбекистан и нейтральный Туркменистан). Всех их Россия должна будет защищать, поскольку следующей на очереди может стать она. Но имеющаяся группировка войск (сил) ЦВО слишком слаба (3 расчётные дивизии СВ, 1 – ВВС и 2 – ПВО), для того, чтобы защитить от ВС Китая своих союзников по ОДКБ и сам Центральный ВО. Необходимо будет срочно усиливать ЦВО, и не только частями ВВС и ВДВ (как было показано на учениях), но и соединениями СВ, чего не учениях не показали. Позволят ли это сделать противник? Скорее всего, он будет всячески препятствовать усилению ЦВО войсками других округов, нанося удары ракетами и авиацией по коммуникациям. Не вполне адекватна группировка войск (сил) ЦВО и задаче сдерживания агрессии исламских радикалов (ИГ и талибов) из Афганистана. Для этого в ЦВО мало сил, у союзников России по ОДКБ слабые ВС, а у не союзников (Туркменистана и Узбекистана) они немногим сильнее. К тому же их границы с Афганистаном слишком протяжённые, чтобы их защитить.

Но уроки учений «Центр-2019» (и Щит Союза-2019») – не самое важное. ВС России каждый год проводят до 1000 военных учений

– от ротных тактических до окружных стратегических. Через пару недель после окончания учений «Центр-2019», начались оперативно-стратегические учения (ОСУ) «Боевое братство-2019» ОДКБ. И завершающий этап этих учений (как и учений «Центр-2018») был опять проведен на Центрально-Азиатском стратегическом направлении. Видимо, руководство ВС России наконец осознало важность этого направления.

В рамках единого замысла ОСУ «Боевое братство-2019» 8-29 октября были проведены 4 учения: «Эшелон-2019», «Поиск-2019», «Взаимодействие-2019» и «Нерушимое братство-2019». В них участвовали подразделения ВС России и ещё 5 стран ОДКБ (Армении, Беларуси, Казахстана, Киргизстана и Таджикистана), входящие в Коллективные силы оперативного реагирования (КСОР) ОДКБ. Общее количество участников учений составило до 10 тыс. чел. и 900 ед. ВВТ.

Специальные учения «Эшелон-2019» прошли 8-10 октября на полигоне Мулино в Нижегородской обл. РФ. Там участвовали силы и средства МТО КСОР. Подразделения отработали вопросы МТО при подготовке и проведении совместной операции.

Совместные учения «Поиск-2019» прошли 14-18 октября на полигон Обуз-Лесновский близ Ба-

рановичей (Брестская обл. Беларуси). Там участвовали св. 400 чел. разведывательных подразделений ВС стран ОДКБ.

Совместные учения «Взаимодействие-2019» прошли 16-18 октября на полигоне Мулино. На учениях были отработаны вопросы подготовки и проведения совместной операции по локализации приграничного вооруженного конфликта в Восточно-Европейском регионе. Военнослужащие обнаружили НВФ, десантировались, провели штурм базы террористов и ликвидировали НВФ. На учениях проведены боевые стрельбы. Подразделениям КСОР ОДКБ содействовали армейская и оперативно-тактическая авиация. В розыгрыше действий были заняты пограничные ведомства стран ОДКБ во взаимодействии с контингентами КСОР. Всего там было задействовано до 3 тыс. чел. и св. 300 ед. ВВТ.

Совместные учения «Нерушимое братство-2019» прошли 21-29 октября на полигоне Харб-Майдон в Таджикистане. Учения прошли в 2 этапа, в ходе 1-го силами быстрого развертывания Центрально-Азиатского региона была проведена контртеррористическая операция по уничтожению и блокированию боевых групп и отрядов НВФ. На 2-ом этапе коллективными миротворческими силами ОДКБ была проведена миротворческая операция в регионе. В уче-

ниях приняли участие св. 2 тыс. чел. ВС РФ и более 600 ед. ВВТ.

Одновременно (15-17 октября) с ОСУ «Боевое братство-2019» прошли СКШУ российских стратегических ядерных сил (СЯС) «Гром-2019». В учениях участвовали соединения и части РВСН, командований дальней и военно-транспортной авиации, подразделения и части всех округов, а также Северного флота. Было задействовано до 12 тыс. чел., 213 ПУ РВСН, 105 ЛА, в т.ч. 5 стратегических бомбардировщиков с КР, 15 кораблей и 5 подлодок, а также 310 ед. ВВТ. Произведены 15 пусков баллистических и крылатых ракет, в т.ч. 1 МБР «Ярс» с ПГРК, 1 БРПЛ Р-29Р и 1 «Синева» с подлодок, а также КР «Калибр» с кораблей и подлодок, КР с самолётов Ту-95МС и ПУ ОТРК «Искандер-М». По сообщениям МО от пуска 1 БРПЛ Р-29Р отказались из-за её неисправности, обнаруженной во время проверки (по другим сообщениям, эту ракету просто не смогли запустить).

Вообще, после учений «Гром-2019», морская компонента СЯС подверглась критике российских военных экспертов. Из 9 ракетных подлодок в строю на учениях было задействовано лишь 5, а подлодки пр. 955 «Александр Невский» и «Владимир Мономах» после передислокации на ТФ вообще не выполняли стрельбу БРПЛ «Булава», что недопустимо. База ТФ оказа-

лась не готова к приему подлодок пр. 955 из-за неготовности первоначально-перегрузочного комплекса. Подлодки пр. 955 пришлось перевести на ТФ из-за того, что в арктических условиях они способны стрелять «Булавой» только из чистых и крупных полыней. Поиск их требует длительного времени, что несовместимо с обеспечением высокой ракетной готовности морских СЯС. У ТФ слабые противолодочные и небоеспособные противоминные силы (чтобы защитить свои подлодки), тогда как противолодочные силы потенциальных противников имеют там подавляющее превосходство. Ввод в строй новой подлодки пр. 955А «Князь Владимир» затягивается, подлодки не имеют современных антиторпед, не тренируются в торпедной стрельбе и т.д.

Совместные учения с партнёрами ВС России проводят и в дальнем зарубежье. В частности, впервые прошли совместные тактические учения России и Сербии «Славянский щит-2019». На них отрабатывались вопросы взаимодействия подразделений ПВО ВКС России, ВВС и ПВО Сербии. Эти учения планируется проводить и далее. Они состояли из двух этапов. Первый этап был проведен в сентябре 2019 г в Астраханской обл. на базе Центра боевой подготовки и боевого применения (ЦБП и БП) ВКС России. Во втором этапе

(24-29 октября) в учениях приняли участие переброшенные из России по воздуху д-н ЗРС С-400 и батарея ЗРПК «Панцирь-С» ВКС России, а также подразделения ЗРК «Нева-М1Т» и «Куб-М» ВВС и ПВО Сербии.

А с 26 октября по 7 ноября в Египте прошли первые российско-египетские совместные учения войск ПВО «Стрела дружбы-2019». Их целью был обмен опытом военнослужащих России и Египта, а также обеспечение безопасности воздушного пространства и организация ПВО по прикрытию важных объектов, совершенствование навыков расчётов с реализацией максимальных боевых возможностей ЗРК при совместных действиях по отражению ударов «противника» в различных условиях. Учения прошли в учебном центре войск ПВО Египта. ВС России представили зенитчики ЮВО (св. 100 чел.), которые отработали способы уничтожения воздушных целей, используя состоящие в ВС Египта ЗРК «Тор-М2Э» и «Бук-М2Э», ЗСУ-24-3 «Шилка» и ПЗРК «Игла». Кроме того, российским военным предстояло действовать в жарком климате. Интересно, что и «Славянский щит-2019», и «Стрела дружбы-2019» посвящены ПВО.

Но даже и все описанные выше учения – не самое важное. Наземные войска России с 2014 г ведут боевые действия на Донбассе, где

«прошли обучение» в реальных боевых действиях большая часть командного состава и контрактников, а ВКС России проводят воздушную операцию в Сирии, через которую прошла большая часть лётного состава и войск ПВО. Все они получили там боевой опыт, который не заменят никакие учения.

Выводы из опыта боевой подготовки всех этих учений, манёвров и «гибридных войн» на Донбассе и в Сирии будут приведены в конце статьи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ. Стратегические командно-штабные учения «Центр-2019» имели военный и политический (пропагандистский) аспекты.

В военном плане (как утверждает МО и эксперты РФ) они стали важным мероприятием боевой подготовки ВС РФ (не только ЦВО) и проверки обновленных ВС, на которых было отработано управление межвидовыми и разнородными группировками в разных частях страны и за границей, широко применялись новые системы связи, управления, РЭБ и особенно – БпЛА. Были переброшены большие контингенты войск на значительные расстояния, проверены действия частей и подразделений ряда соединений (в т.ч. новых), выброшен крупный воздушный десант, и самое важное – апробирована новая концепция аэромобильных и десантно-аэро-

мобильных операций. В МО России заявили, что всё это свидетельствуют о быстром развитии тактики, оперативного искусства, мобильности и технического оснащения российских ВС. При этом часть мероприятий учений хранится в секрете.

Но наряду с достижениями учений (их в России традиционно превозносят), они показали и серьёзные проблемы ВС России, о которых МО умалчивает.

МО России объявило, что к учениям было привлечено 128 тыс. чел., св. 20 тыс. ед. ВВТ, до 600 ЛА и 15 кораблей. Но источник, близкий к МО, заявил, что цифры в 128 тыс. участвующих не означают, что все они примут участие в розыгрыше боевых действий. Это численность воинских частей, принимающих участие в учениях, при этом значительная часть останется в пунктах постоянной дислокации. То же относится и к вооружению. А в основном этапе учений на полигонах «Донгуз», «Тоцкий» и «Аданак» в европейской части РФ были задействованы всего до 12950 чел. (в т.ч. от РФ 10700 чел., от других стран 2250 чел.) и до 900 ед. ВВТ (250 танков, 450 ББМ и 200 ед. артиллерии).

МО заявило, что учения «Центр-2019» носят сугубо оборонительный характер, но это верно лишь отчасти. Легенда учений дипломатично назвала противником некое условное государство, рас-

пространяющее исламский терроризм, стремящееся дестабилизировать ситуацию в России, а также у её союзников и партнёров, и имеющее современные высокотехнологичные ВС. На самом деле, в ходе учений Россия и страны-союзницы действовали по более реалистическому сценарию и против конкретных стран-противников. Действия войск на учениях свидетельствуют, что основной противник России и стран-союзниц – Китай, несмотря на официальное декларирование партнёрских отношения России с КНР и даже присутствие китайского контингента на учениях «Центр-2019». Другие противники – это Афганистан с ИГ, а на Каспии – Иран.

Учения развернулись сразу в нескольких регионах. Помимо Урала и Сибири, их этапы прошли на Кавказе, под Астраханью и на Каспии, а также за рубежом, т.ч. в Казахстане, Киргизстане и Таджикистане. Войска действовали на полигонах, разбросанных на большом расстоянии друг от друга, но на каждом была создана полноценная межвидовая или разнородная группировка сил и средств. На учениях «Центр-2019» были сформированы 3 межвидовые группировки. Одна (на базе 2-й ОА), действовала на Урале, 2-я (на базе 41-й ОА) – в Сибири, 3-я (на базе Каспийской флотилии) – в Дагестане и на Каспии. Также МО раз-

вернуло 3 разнородные группировки на базе бригад. Они действовали за рубежом: 1-я (на базе 30-й и 55-й ОМСбр) в Казахстане, 2-я (на базе 55-й ОМСбр) – в Киргизстане и 3-я (на базе 201-й ВБ) – в Таджикистане. Впервые военные попытались управлять сразу несколькими группировками, разнесенными на тысячи километров. Пока непонятно, насколько удачно прошел эксперимент.

Учения прошли на 8 полигонах в России, однако о действиях войск на двух полигонах (Чебаркульском – 90-й ТД и Тоцком – 21-й ОМСбр) МО ничего не сообщало, хотя «бои» на других полигонах оно описывало подробно. Возможная причина замалчивания в том, что на этих двух полигонах испытывалась новая секретная бронетехника и артиллерия. Российские эксперты утверждают, что было проведено большое количество экспериментов, хотя самые интересные моменты учений остались в тени. Но не исключено, что эти два полигона присчитали для преувеличения масштабности учений.

На манёврах «Восток-2018» Россия пыталась напугать своих потенциальных противников огромным количеством якобы задействованных войск и вооружений. На учениях «Центр-2019» их было меньше, но тут Россия намеревалась всех испугать большим числом стран-участниц (РФ плюс 7 партнёров и

союзников), количеством полигонов (св. 15, в т.ч. 7 за рубежом) и пространственным размахом. Но союзников по ОДКБ было только 3, а остальные 4 страны были партнёрами по ШОС, которая военным союзом не является. При этом 5 из 7 союзников и партнёров России представили на учения символические контингенты. Исключением был Китай, который прислал 1600 чел. и 300 ед. ВВТ. Остальные страны выделили для эпизода на Донгузе по 100 чел. от каждой. Совместно с подразделениями ВС РФ в Киргизстане и Туркменистане действовали незначительные контингенты этих стран (из за малых размеров их ВС). И лишь Казахстан выделил для учений 3000 чел. и 1200 ед. ВВТ. Отсюда ясно, что ни одна из стран, участвовавших в учениях «Центр-2019», не собирается воевать на стороне РФ. А Казахстан рассматривает возможность союза с РФ, только для обеспечения своей безопасности, а не для участия в военных кампаниях России.

ВС Китая на учениях преследовали свои цели. Они задействовали вдвое меньше войск и ВВТ, чем на манёврах «Восток-2018», зато опять опробовали своё вооружение уже на этом ТВД, причём, в основном, не то, что было на манёврах «Восток-2018». Китайское вооружение оказалось не хуже, а некоторые образцы даже лучше, чем российские того же класса.

Об отношении руководства приглашённых стран к учениям говорит и то, что в основном эпизоде на полигоне Донгуз гостем президента России был лишь президент Киргизстана, а остальные не удосужились приехать. Это можно считать политическим фиаско Кремля.

На учениях были проверены действия формирований, в т.ч. новых.

Танковый полк танковой дивизии (90-й), переброшенный на полигон Донгуз, составил основу атакующих войск и завершил «разгром противника». Проверился недавно сформированный полк фактически советской организации.

Подразделения средней (миротворческой) бригады (15-й ОМСбр на БТР-82А), переброшенные на полигон Донгуз, вели мобильную оборону, заманили «противника» в «огневой мешок», а после остановили его наступление с помощью танковых подразделений 21-й ОМСбр, огня артиллерии и ударов авиации. Для проведения миротворческой операций бригада имеет адекватный состав и ВВТ, но для ведения общевойсковых боевых действий бригада нуждается в усилении танками, самоходной артиллерией и РСЗО.

Подразделения мобильных бригад (30-й лёгкой ОМСбр на БТР-82А и пикапах, а также 55-й горной на БА «Тигр») быстро прибыли в Казахстан и Киргизстан, где дей-

ствовали против НВФ (и не только). Эти бригады созданы по опыту Сирии как соединения быстрого реагирования на случай негативного развития ситуации в этих странах (и в других). Но они могут успешно действовать лишь против НВФ, а против тяжёлых сил неэффективны.

Военная база в Таджикистане (201-я) подобна типовой ОМСбр. Россия содержит её там, поскольку ВС Таджикистане очень слабы, и неспособны самостоятельно защитить страну, граничащую с Китаем и Афганистаном. Но если от НВФ из Афганистана российско-таджикские силы пока в состоянии отбиться (на учениях это проигрывалось), то защититься от ВС Китая им нереально. Ранее 201-я база была подобна ослабленной дивизии, но сейчас она уменьшилась до бригады, и её боевые возможности упали. По итогам учений база будет усилена д-ном ЗРС С-300ПС.

Огнемётный б-н с ТОС-1А «Солнцепёк» был сформирован на учениях и испытан на полигоне Донгуз. Он имел 4 роты (всего 12 ПУ и 24 ТЗМ). Б-н был придан 90-й ТД, и по официальным заявлениям свою задачу выполнил успешно. Но, как отметил российский эксперт А. Шарковский, в реальности его огневые возможности, дальность стрельбы ПУ и время их перезарядки таковы, что б-н мог бы в интересах наступающей дивизии

(помимо участия в огневой подготовке), дать только один залп, и уничтожил бы, всего один ротный опорный пункт [13]. Зато этот б-н обеспечил эффектную картинку для высокопоставленных зрителей учений и российских телезрителей. Мало того, МО РФ уже объявило, что такие отд. б-ны, имеющие по 5 рот (4 огнемётные и мотострелковую), будут сформированы во всех округах. Как писала газета ВПК: «В интересах СВ эти б-ны будут выжигать позиции противника, его укрепрайоны, обеспечивая атаку танкистам и мотострелкам. Системы «Солнцепёк» имеют преимущество перед артиллерией, т.к. обеспечивают сплошное поражение на большой площади. Они могут разрушить всю оборону противника одним залпом» [14]. Статья носит людоедское название «Врага перед атакой надо хорошенько прожарить...» и предназначена для запугивания потенциального противника.

Экспериментальная аэромобильная бригада (на базе 31-й ДШбр) действовала на полигоне Донгуз, где впервые отработывалась концепция десантно-аэромобильной операции. МО не озвучивало ее задачи, но предположительно речь идет об одновременном ударе по тактическим, оперативно-тактическим и оперативным тылам противника силами соединений и частей ВДВ.

Во взаимодействии с общевойсковыми дивизиями и бригадами это должно привести к быстрому разгрому вражеской группировки. Задачей подразделений бригады стал захват важных участков обороны «противника». Аэромобильные б-ны обеспечили успешные действия общевойсковых б-нов. С воздуха их поддерживали вертолеты Ми-35М и Ми-8АМТШ. От итогов учений «Центр-2019» зависит, появятся ли в ВДВ аэромобильные б-ны и бригады. То же писали и после манёвров «Восток-2018». С 2019 г в ВДВ России начались эксперименты с аэромобильной бригадой, и решение об их внедрении в ВС ещё не принято. А в СВ США ещё в 1968 г 101-я дивизия была преобразована в аэромобильную (воздушно-штурмовую), имевшую аэромобильные пехотные б-ны и д-ны гаубиц, а также б-ны транспортных и ударных вертолётов. Эта дивизия участвовала во многих войнах США и существует до сих пор.

Парашютно-десантный полк (331-й ПДп 98-й ВДД) был высажен на полигоне Донгуз в полном составе на парашютах. Его б-ны захватили аэродром «противника» и уничтожили важные объекты в его тылу. При высадке десанта из-за неисправности новых парашютных систем разбились 2 БМД-2. Высадкой этого полка и ограничились десантные возможности ВДВ России. На учениях были задей-

ствованы 80 самолётов Ил-76, тогда как парк Ил-76 ВВС – до 100 ед. (т.е. использовались все исправные Ил-76). ВДВ России имеют 4 десантные дивизии и 4 бригады, а транспортная авиация способна высадить лишь 1 полк (8% боевых частей)! Но главное не это, а то, что «концепция десантно-аэромобильной операции» вообще ошибочна. Она требует, чтобы пути пролёта самолётов и вертолётов с десантом, а также места высадки были свободны от воздействия средств ПВО и истребительной авиации противника (и даже его наземных войск). А потенциальные противники (и КНР, и США) имеют всё это, и в крупных размерах. Даже одного ПЗРК хватит, чтобы сбить Ил-76 или Ми-8. Высадка крупного десанта сейчас возможна лишь на учениях – чтобы потешить глаз президента России (и её граждан у телевизоров). В реальной войне любая попытка высадить крупный воздушный десант закончится, как у двух БМД-2, разбившихся на учениях «Центр-2019».

Одним из важных эпизодов учений стало массированное применение БпЛА (с ними был создан отряд). Его задачей был поиск и уничтожение «вражеских» формирований. БпЛА находили цели и обозначали объекты «противника» для авиации и артиллерии. Неофициально сообщалось и о применении ударных БпЛА

(возможно, это самолётные комплексы «Корсар» и вертолётные – «Катран», показанные на параде в 2018 г). Результаты действий БпЛА МО пока не разглашало.

Действительно, почти все бои и артобстрелы на этих учениях начинались разведкой с БпЛА, а заканчивались оценкой результата с БпЛА. Но всё это были малые тактические БпЛА для разведки, а крупные оперативные и стратегические БпЛА (в т.ч. ударные) только испытываются. В то время, как у Китая и США крупные ударные БпЛА давно стоят на вооружении. Кроме того, российские БпЛА неплохо показали себя в Сирии против НВФ, но против современных ВС Китая и США их действия вряд ли будут успешны. Там уже созданы системы РЭБ и лазерные комплексы специально для борьбы с такими БпЛА.

От ВВС (14-й армии ВВС и ПВО ЦВО) на учениях применялись 3 полка (24 новых истребителя-бомбардировщика Су-34 и 48 модернизированных перехватчиков МиГ-31БМ), авиабаза (14 Су-25СМ), устаревшие вертолёты Ми-24 и Ми-8, а также формирования ЛА, переброшенные из других округов (св. 60 Ту-22М3, Су-25СМ, Су-24М/МР, Су-27 и новые Су-30СМ, Су-35С). Кроме того, использовались 5 полков ВТА (80 Ил-76), и в округ были переброшены вертолёты Ми-28Н, Ми-35М, Ка-52,

Ми-8АМТШ, Ми-26 (всего было св. 100 российских вертолётов ЦВО и других округов). Отсюда видно, что ВВС ЦВО совершенно недостаточны по количеству и номенклатуре для выполнения задач по предназначению. Число ЛА округа мало (86 российских боевых самолётов против 250 китайских), поэтому на учениях его вынуждены были увеличить. В ЦВО нет фронтовых бомбардировщиков и разведчиков, многоцелевых истребителей и новых ударных вертолётов. Эти ЛА перебрасывались из других округов.

От войск ПВО (14-й армии ВВС и ПВО ЦВО) на учениях применялись 2 полка ЗРС С-400 и ЗРПК «Панцирь-С», 1 – С-300 и 2 РТп с РЛС «Небо-М», «Каста» и «Подлет». Группировка ПВО ЦВО на полигоне Ашулук отражала удар воздушного «противника». Целями служили ракеты-мишени, которые имитировали ударные БпЛА, баллистические и крылатые ракеты, оперативно-тактическую авиацию. Сложную баллистическую цель поразили на высоте 35 км (не исключено, что это испытывались новые ЗРС С-500 или С-350). Также отрабатывались задачи по осуществлению ПВО СВ силами авиации (МиГ-31, Су-27, Су-35) во взаимодействии с зенитными подразделениями. Всего в ходе отражения воздушного нападения «противника» были обнаружены и перехваче-

ны св. 80 целей. А в ходе отработки задачи по обеспечению ПВО/ПРО объектов СВ были применены св. 30 ракет-мишеней, имитирующих самолеты и вертолеты, крылатые ракеты, в т.ч. низколетящие, малогабаритные и скоростные цели. Но надо учитывать, что новыми ЗРС С-400 оснащены всего 2 полка (29%) из 7 полков/бригады, а остальные полки/бригады имеют устаревшие ЗРС С-300ПС/ПМ. МО сообщило о планах переоснастить 24-ю мобильную ЗРбр новыми ЗРС С-350, что также говорит о нынешней слабости ПВО округа.

Группировкой сил Каспийской флотилии в Каспийском море были отработаны действия в ходе оказания содействия СВ на приморском направлении, обороны морских коммуникаций и р-нов морской экономической деятельности. Активно действовали РК пр. 11661 и 11661К, МРК пр. 21631 (с КР «Калибр»), РКА пр. 12411Т, МАК пр. 21630 и 12411, АК пр. 1204, БТЩ пр. 12650 и 1265, РТЩ пр. 10750 и 697ТБ, ДК пр. 21820, 1176 и 11770, ПДК пр. 21980 и вспомогательные суда. Также 177-й Оп МП высадил десант. Действия флотилии были настолько интенсивны, что единственной страной на Каспийском море, с которым они могли бы вестись в реальности, можно считать Иран.

Основной эпизод учений прошёл 20 сентября на полигоне Дон-

гуз. Там (а также на полигонах «Тоцкий» и «Аданак») было задействовано до 12950 чел. (в т.ч. от РФ 10700 чел., от других стран 2250 чел.) и до 900 ед. ВВТ. В то время, как на манёврах «Восток-2018» в совместных действиях на полигоне Цугол от ВС РФ приняли участие до 25 тыс., св. 7 тыс. ед. ВВТ и до 250 ЛА, а от НОАК – 3,5 тыс. чел. и 600 ед. ВВТ, 30 ЛА. То есть, количество войск и ВВТ основного эпизода на учениях «Центр-2019» было намного меньше. Но сравнение действий войск в 2018 г и 2019 г показало, что «генеральные сражения» были очень похожи – как будто был использован прошлогодний сценарий. В 2019 г время боя (50 мин.) было почти таким же, как в 2018 г (40 мин.) Даже войска частично были те же – в 2018 г «противника» изображали подразделения 21-й и 74-й ОМСбр, 90-й ТД ЦВО. Только в 2019 г они стали «своими войсками», а «противником» были одни мишени. В 2019 г «противник» так же наступал, как в 2018 г, затем был остановлен и контратакован (только в 2019 г наземных войск стало меньше). Так же вели огонь самоходные гаубицы, РСЗО и установки «Солнцепёк» (только в 2018 г последних была рота, а в 2019 г – б-н). Так же ставились мины с вертолёта Ми-8, а установки УР-77 и УР-83 проделывали проходы в минных полях, ударные самолёты бомбили, а вер-

толёты – вели огонь НАР. Так же высаживались аэромобильный и парашютный десанты. (только в 2018 г это были б-ны, а в 2019 г – бригада и полк). И всё это было такой же показухой, как и все эти учения: «Центр-2019», манёвры «Восток-2018» и т.д. При этом, как всегда, была «одержана победа», и Путин вручил «победителям» награды.

А что будет, если начнётся настоящая война в этом регионе, и не с условным противником, а с реальным, сильным и высокотехнологичным – Китаем? Как выглядит соотношение войск (сил)?

Группировка ВС ЦВО включает от СВ 2 общевойсковые армии, имеющие в сумме 6 отд. мотострелковых бригад (тяжёлую, 2 типовые, среднюю, лёгкую и горную), танковую дивизию, 10 других бригад (2 ракетные, 2 артиллерийские, 2 зенитные ракетные, 2 управления, 2 МТО) и 3 отд. полка (инженерно-сапёрный и 2 РХБЗ). Округу подчиняется военная база в Таджикистане и 13 отд. бригад (2 СпН, реактивная, зенитная ракетная, 2 управления, инженерная, РХБЗ, РЭБ, радиотехническая ОсН, 3 железнодорожные) и другие формирования. ВКС ЦВО включают армию ВВС и ПВО в составе смешанной авиадивизии из 4-х полков (смешанного, 2-х истребительных и транспортного), 1 авиабазы в Киргизстане, 1 бригады и 1

полка армейской авиации, а также 2-х дивизий ПВО (в сумме 5 зенитных ракетных полков и 1 бригада, 2 радиотехнических полка). Всего это 3 расчётные дивизии СВ (св. 500 танков) и 1 авиационная дивизия плюс база ВКС (86 боевых самолётов). Модернизированное вооружение округа составляет меньше половины, хотя техника управления, связи, РЭБ и разведки новее. Также в ЦВО могут быть переброшены формирования СВ, ВДВ и ВКС из других округов.

Группировка ВС НОАК, противостоящая ЦВО (командование Западного ТВД) включает от СВ Синцзянский ВО и 2 армейские группы. Всего это 4 дивизии (мотопехотная, легкая механизированная и 2 горнопехотные), 12 общевойсковых бригад (6 танковых и 6 пехотных), а также 18 других бригад (3 артиллерийские, 3 ПВО, 3 СпН, 3 АА, 3 инженерные, 3 МТО). ВВС командования ТВД включают 3 дивизии (бомбардировочную, истребительную, транспортную) и 2 базы с 5-ю бригадами (штурмовая и 4 истребительные). В регионе дислоцируется 8 китайских расчётных дивизий СВ (св. 900 танков) против 3-х российских (св. 500 танков) и 4 расчётные китайские дивизии ВВС (250 боевых самолётов) против 1 российской дивизии и базы (86 боевых самолёта). Вооружение НОАК не хуже российского. Также в регион могут быть пере-

брошены бригады СВ, ВДВ, ВВС и ракетных войск НОАК из командований других ТВД, причём это могут быть значительно большие силы, и они придут на усиление ЦВО гораздо быстрее.

На Алтае Россия имеет короткую границу с КНР (50 км), но СВ НОАК пройти здесь будет сложно. Однако они могут нанести удар по России через территории Казахстана и Монголии. ВВС и ракетные войска НОАК также могут достать до значительной части России. Объектами агрессии со стороны Китая ещё могут стать члены ОДКБ Казахстан, Киргизстан, Таджикистан (а затем не член ОДКБ Узбекистан и нейтральный Туркменистан). Всех их Россия должна будет защищать, т.к. следующей на очереди может стать она. Но имеющаяся группировка войск (сил) ЦВО слишком слаба (3 расчётные дивизии СВ, 1 – ВВС и 2 – ПВО), для того, чтобы защитить от ВС Китая своих союзников по ОДКБ, да и сам ЦВО. Необходимо будет срочно усиливать ЦВО из других округов, и не только частями ВВС и ВДВ, но и соединениями СВ. Однако противник этого не позволит, нанося удары ракетами и авиацией по коммуникациям. Не вполне адекватна группировка войск (сил) ЦВО и задаче сдерживания агрессии ИГ и талибов из Афганистана. Для этого в ЦВО мало войск (сил), у союзников России по ОДКБ слабые ВС, а у

не союзников (Туркменистана и Узбекистана) они немногим сильнее.

Но вернёмся к учениям «Центр-2019». Их уроки – не самое важное. ВС России каждый год проводят около тысячи военных учений – от ротных тактических до окружных стратегических. После учений ШОС «Центр-2019», начались ОСУ ОДКБ «Боевое братство-2019». И завершающий этап этих учений (как и учений «Центр-2018») был проведен на Центрально-Азиатском стратегическом направлении. Видимо, руководство ВС России наконец осознало важность этого направления. В рамках единого замысла ОСУ «Боевое братство-2019» 8-29 октября были проведены 4 учения: «Эшелон-2019», «Поиск-2019», «Взаимодействие-2019» и «Нерушимое братство-2019». В них участвовали подразделения ВС России и ещё 5 стран ОДКБ (Армении, Беларуси, Казахстана, Киргизстана и Таджикистана), входящие в КСОР ОДКБ. Общее количество участников этих учений составило до 10 тыс. чел. и 900 ед. ВВТ, а прошли они в России, Беларуси и в Таджикистане.

Одновременно (15-17 октября) с ОСУ «Боевое братство-2019» прошли СКШУ российских СЯС «Гром-2019». В учениях участвовали соединения и части РВСН, командований дальней и военно-транспортной авиации,

подразделения и части всех округов, а также Северного флота. Было задействовано до 12 тыс. чел., 213 ПУ РВСН, 105 ЛА, в т.ч. 5 стратегических бомбардировщиков с КР, 15 кораблей и 5 ракетных подводок, а также 310 ед. ВВТ. Произведено 15 пусков баллистических и крылатых ракет, в т.ч. 1 МБР «Ярс» с ПГРК, 1 БРПЛ Р-29Р и 1 «Синева» с подводок, а также КР «Калибр» с кораблей и подводок, КР с самолётов Ту-95МСиПУОТРК «Искандер-М».

Совместные учения с партнёрами ВС России проводят и в дальнем зарубежье. В частности, впервые прошли совместные тактические учения России и Сербии «Славянский щит-2019». На них отрабатывались вопросы взаимодействия подразделений ПВО ВКС России, ВВС и ПВО Сербии. Эти учения планируется проводить и далее. Они состояли из двух этапов. Первый этап был проведен в сентябре 2019 г в Астраханской обл. на базе ЦБП и БП ВКС России. Во втором этапе (24-29 октября) в учениях приняли участие д-н ЗРС С-400 и батарея ЗРПК «Панцирь-С» ВКС России, ЗРК «Нева-М1Т» и «Куб-М» ВВС и ПВО Сербии.

А с 26 октября по 7 ноября в Египте прошли первые российско-египетские совместные учения войск ПВО «Стрела дружбы-2019». Их целью был обмен опытом и организация ПВО по прикрытию объектов, совершенствование на-

выков расчётов с реализацией максимальных возможностей ЗРК при совместных действиях по отражению ударов «противника». ВС России представили зенитчики ЮВО (св. 100 чел.), которые отработали способы уничтожения воздушных целей, используя состоящие в ВС Египта ЗРК «Тор-М2Э» и «Бук-М2Э», ЗСУ-24-3 «Шилка» и ПЗРК «Игла». Интересно, что и «Славянский щит-2019» и «Стрела дружбы-2019» были посвящены ПВО.

Но даже все описанные выше учения – не самое важное. Наземные войска России с 2014 г ведут боевые действия на Донбассе, где «обучились» реальным боевым действиям большая часть командного состава и значительная – контрактников, а ВКС России проводят воздушную операцию в Сирии, через которую прошла большая часть лётного состава и войск ПВО. Все они получили там боевой опыт, который не заменят никакие учения.

Для реализации далеко идущих планов руководства России, ему нужны ВС, имеющие превосходство над потенциальными противниками. Но с переоснащением на качественно новое вооружение у ВС России пока выходит плохо. Большинство ВВТ, поступающее в войска – модернизированное (старое, либо нового изготовления). Устаревшего вооружения реально половина. Качественно новое ВВТ

создаётся, но оно настолько дорогое, что для его массового выпуска не хватит средств и возможностей. Поэтому ВС России избрали другой, более доступный (но гораздо менее эффективный) способ повышения боевых возможностей ВС – дополнить модернизацию вооружения радикальным усилением боевой подготовки. Причём эта подготовка настолько интенсифицировалась, что все эти учения, манёвры, внезапные проверки и «гибридные войны» на Донбассе и в Сирии в глазах руководства России могут выглядеть так, будто ВС России скоро будут готовы к большой войне. Тут не только ведение пропагандистской войны и психологическое давление на потенциальных противников – слишком всё делается серьёзно. Это действительно подготовка к большой войне с более сильными и высокотехнологичными противниками. А ВС России будут против них слабы, что бы себе ни воображало российское руководств. Меч у России железный, а не стальной, частично затупился и заржавел, а щит вообще картонный, то есть на помощь союзников рассчитывать нечего. Мало того, этот щит в любой момент может вспыхнуть и сгореть (Индия и Пакистан находятся сейчас на грани войны из-за Кашмира, а на границе Таджикистана и Киргизстана прошли вооруженные столкновения). Что касается Ки-

тая, то это вообще для России не щит, а потенциальный кинжал в спину. Но это уже проблемы России.

ЛИТЕРАТУРА

1. Эксперт оценил участие в учении «Центр» КНР, Индии, Пакистана и стран ОДКБ // <https://www.mk.ru/politics/2019/09/03/ekspert-ocenil-uchastie-v-uchenii-centr-knr-indii-pakistana-i-stran-odkb.html>
2. Шарковский А. Российские средства ПВО поразили цели на высоте 35 км // http://nvo.ng.ru/nvoevents/2019-09-17/100_rvo170919.html
3. Иванов П. Аэромобильное приложение // <https://vpk-news.ru/articles/52632>
4. Храмчихин А. Тест на лояльность // <https://vpk-news.ru/articles/52889>
5. Храмчихин А. Появление НОАК в Европе – дело одной-двух недель // <https://vpk-news.ru/articles/53171>
6. В Польше обвинили Россию в подготовке к неядерному вооруженному конфликту // <https://topwar.ru/163675-v-polshe-obvinili-rossiju-v-podgotovke-k-nejadernomu-vooruzhennomu-konfliktu.html>
7. Бараш Ю. РОССИЙСКИЕ МАНЁВРЫ «ВОСТОК-2018» – ЧТО ЭТО БЫЛО? Часть 1 // ВИКЛИКИ та РИЗИКИ. Безпековий огляд ЦДАКР. – 2018. – №23. – С.35-65.
8. В главных российских учениях «Центр-2019» примут участие 128000 военных // <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2019/09/03/810379-rossiiskih-uchenyah-tsentr-2019>
9. ВЕНСКИЙ ДОКУМЕНТ 2011 ГОДА О МЕРАХ УКРЕПЛЕНИЯ ДОВЕРИЯ И БЕЗОПАСНОСТИ // <https://www.refworld.org.ru/category,LEGAL,OSCE,,53270f264,0.html>
10. Министерство обороны Российской Федерации. Новости в стране // https://function.mil.ru/news_page/country.htm
11. THE MILITARY BALANCE 2018 / IISS, 2018
12. Бараш. Ю. Центральнo-Азиатский рубеж Организации договора о коллективной безопасности // ВИКЛИКИ та РИЗИКИ. Безпековий огляд ЦДАКР. – 2018. – №6. – С.43-79.
13. Шарковский А. Порой условность на военных учениях зашкаливает // http://nvo.ng.ru/nvoexpert/2019-09-23/100_tos2309.html
14. Врага перед атакой надо хорошенько прожарить – концепция применения «Солнцепёков» // <https://vpk-news.ru/news/53208>